

Ivan pl. Zajc.

(Spisal A. Sušnik.)

S Hrvati slavimo tudi Slovenci velikega skladatelja, ki je praznoval začetkom leta petindvajsetletnico svojega delovanja v hrvaški domovini in ki je ob jednem prekoračil 50. leto, odkar deluje na glasbenem polju.

Zajc je velik, plodovit skladatelj: do dné 1. vel. srp. l. 1894. je narastlo število njegovih skladb na 850.

Iv. pl. Zajc se je porodil dné 3. vel. srp. leta 1834. na Reki. Njegov oče je bil kapelnik vojaške godbe v polku baron Mayer št. 45. in je prišel l. 1830. na Reko, kjer je po izstopu iz vojaške službe ostal kot profesor glasbe in vodja mestne godbe. Ivan pl. Zajc je torej

pravcat glasbarski potomec. Igranja na klavirju in na goslih se je učil pri očetu, in že šestletni deček je igral v gledišču na Reki velike koncertne skladbe s posebno pohvalo. Sviranje

pa ni dokaj prijalo mlademu umetniku. Izprva je pisal male komade, pozneje ouverture in fantazije, katere so vse igrali javno.

Ko je bil star 13 let, seznanil in sprijateljil se je z nekim mladim pesnikom, z imenom Vale; ta mu napiše libretto (bese-de) za opero „Marija Terezija“. Seveda ni šlo vse tako gladko, kakor si je izprva mislil dečko. Mali skladatelj niti umeval ni, kaj je instrumentacija; njegov oče pa, ki je hotel sina vzgojiti za odvetnika in ne za glasbarja, ni maral sina učiti teh stvari. In tako se je opera skrivaj priredila za glasovir in harmoniko, kar je očeta

Ivan pl. Zajc.

jako iznenadilo. Zato mu je popolnoma prepovedal ukvarjati se z uglasbovanjem. Seveda je bila ta prepoved — bob v steno. Mali Ivan je glasbaril odslej s podvojeno marljivostjo in

še v šoli ni odjenjal. Naposled pregovoré očeta učitelji, naj dovoli sinu, da živi in dela po prirojenem poklicu.

V 15. letu dospè Ivan Zajc v Milan na glasbeno izobraževališče ali konservatorij. Tu pokaže ravnatelju Rossiju svoje do op. 18. zvršene skladbe. Do l. 1854. ostane na konservatoriju; leto za letom so ga odlikovali s prvimi svetinjami. V tem je pa tudi pridno uglasboval, in sicer do op. 78. Početkom leta 1855. dá ravnatelj Rossi vsakemu gojencu libretto „La Tirolese“ kot odlično delo za uglasbovanje. Zajčevo delo so priznali za najboljšé, in še isto leto dné 4. vel. tavana se je izvajalo v gledišču na konservatoriju z velikim uspehom.

Ko je Zajc dovršil učenje na konservatoriju, podelili so mu mesto namestnika koncertnemu mojstru v gledišču „Scala“ v Milanu s pogojem, da spiše v jednom letu opero za gledišče. Tedaj so mu pa umrli stariši, in moral je torej odpotovati zaradi rodbinskih razmer na Reko. Tu so ga pregovorili znanci, da je ostal v rojstvenem mestu in sprejel ravnateljstvo mestne godbe in mesto profesorja glasbenega zavoda.

Leta 1858. se oženi z ljubeznivo Rečanko, rojeno Natalijo Jesenkovo. Nato pa nagloma hudo in nevarno zboli. Ko je zopet okreval, ni hotel dalje ostati na Reki, dasi je med drugimi operami zlasti „Amelija“ nad vse prijala občinstvu; Zajca so sijajno slavili in mu ob tej priliki izročili zlato voditeljsko paličico.

Zajc je odšel na Dunaj; tukaj je skladal operete. Spisal je n. pr. za ravnatelja Lehmana v Karlovem gledišču opereto v treh dejanjih: *Plesna slavnost*. Dné 15. grudna leta 1863. so igrali prvikrat z velikim odobravanjem opereto *Mornarji na krov!* v Karlovem gledišču.¹⁾ Za to so sledile z enakim uspehom: *Fitzli Putzli*, *Neapeljski lazaroni*, *Noč v Kajiri*, *Mojster Puf*, *Der Meisterschuss von Pottenstein*, *Mesečnica*, *V Meko*, *Rop Sabink*, *Čarodejnica iz Boissy* i. dr., katere operete so igrali z jako ugodnim uspehom tudi v Berlinu, Draždanih, Hamburgu, Londonu, Pragi, Gradcu, v Ljubljani in v mnogih drugih mestih.

Zaradi prijaznih vabil in ker je hrepenel, da bi deloval v ožji domovini, prišel je leta 1870. v Zagreb, kjer je postal ravnatelj in pevski profesor na glasbenem zavodu. Tu je ustvaril Hrvatom narodno opero. Narod je mnogokrat slavil slovečega skladatelja. V Zagrebu je uglasbil opere: *Zrinjski*, *Ban Seget*, *Mislan*, *Lizinka*, *Pan Tardovski* in še mnogo drugih, ki so nam Slovencem še neznane, v glasbeni povestnici Hrvaške pa so za vselej zapisane.

Hrvati so hvaležni možu, ki je zapustil v ptujini najboljše stališče, da bi se popolnoma posvetil domovini. Zato ga s ponosom in veseljem slavé letos. A ž njimi se radujemo tudi Slovenci in želimo velikemu skladatelju še mnoga leta.

¹⁾ Ta se je lani ponavljala z burno pohvalo tudi na slovenskem odru.

Josip Dobrovský, slavni učenjak češki.

(Spisal Fr. Kovačič.)

(Dalje.)

Velike zasluge si je pridobil Dobrovský za češki jezik, a še večje s tem, da je osnoval primerjajoče slovansko jezikoslovje. On je prvi primerjal slovanske jezike med seboj na znanstveni podlagi in jih pretresoval kot sorodna, bratska narečja. Torej je on tudi prvi znanstveni oznajevalec slovanske vzajemnosti, katera je bila oživljajoči sok národnemu preporodu pri Čehih, kakor tudi pri nas na jugu.

Ideja slovanske vzajemnosti je navdihnila Kollárju njegovo „Slávy Dcero“, ta ideja se tako lepo zrcali tudi v „Djulabijah“ Stanka Vraza.

Dobrovský sam niti slutil ni, koliko sadú bodo obrodila njegova dela. Kar je on pridela na znanstvenem polju, to so znali drugi rodoljubi uvēsti v javno življenje.

Njegova zasluga je največ to, da je vlada l. 1792. osnovala stolico češkega jezika na praškem vseučilišču. Leta 1791. se je namreč dal cesar Leopold II. kronati za kralja češkega, in

ob tej priliki so seveda priredili vsakovrstne slavnosti. Tudi češko učeno društvo je imelo slavnostno sejo, pri kateri je bil navzoč sam cesar. Nekateri učenjaki so čitali svoje razprave in med temi tudi Dobrovský: „*Ueber die Ergebenheit und Anhänglichkeit der slawischen Völker an das Erzhaus Oesterreich*“, kjer govori o zvestobi in udanosti avstrijskih Slovanov habsburški vladajoči hiši. Razprava je tako ugajala cesarju, da je takoj podelil društvu 1000 gl. za znanstvene namene. Pozneje je bila ta razprava tiskana. V njej govori Dobrovský tudi o potrebi, da se ustanovi stolica češkega jezika v Pragi, kar se je leto dni pozneje tudi uresničilo.

Že iz tega, kar sem omenil, spoznavamo bistrumnega učenjaka, gorečega Slovana in ponosnega — dasi maloupnega — Čeha. Vendar lovorov venec si je pridobil leta 1822. z novim znamenitim delom „*Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*“, katero mu je pridobilo slavo, dokler bo človeški um gojil znanosti. To najimenitnejše delo Dobrovskega je plod prijateljstva med njim in Kopitarjem. Ta je visoko čislal starega svojega „magistra“ in večkrat izrekel, da je jedini Dobrovský sposoben podati svetu pravo staroslovensko slovnico. Bolehavi in slabotni starček težko da bi se bil kdaj lotil tako težavnega posla, da ga ni Kopitar neprenehoma priganjal. Že l. 1809. mu je izrazil željo, naj spiše staroslovensko slovnico, a preteklo je skoro 13 let prej, nego je bilo delo dovršeno. Kopitar ni miroval, dokler ni prišel Dobrovský leta 1820. na Dunaj. Tukaj se je udeležil tudi učenega shoda slavistov, na katerem se je med drugim razpravljalo zlasti to, kako bi se uvédla občna abeceda za vse Slovane. Dobrovský je potem ostal pri Kopitarju 18 mesecev, in tedaj sta prav marljivo izdelovala težko pričakovano staroslovensko slovnico. Delala sta včasih po devet ur na dan. Ko je naposled zagledala beli svet, napravila je pravi prevrat na polju slavistike. V tem delu je zbrano kakor v šopku njegovo visoko jezikoslovno znanje. Velika je tudi Kopitarjeva zasluga, da je to delo prišlo na svetlo, ker ga je dolgo nagovarjal in obilno podpiral, kar hvaležno priznava sam Dobrovský v predgovoru.

III.

Znano je, da je naš Kopitar imel lepo število nasprotnikov med učenjaki in slutvoučenjaki. Najbolj se je strinjal z Dobrovskim; vendar je tudi med njima prišlo do razpora. Zlasti sta se ločila v dveh vprašanjih: 1. Kateri slovanski narod je prvi sprejel sv. krst po Cirilu in Metodu, in kateri jezik se je tedaj rabil v cerkvi? 2. Katero pismo je starejše: glagolica ali cirilica?

Kopitar je trdil in dokazoval, da so panonski Slovani prvi sprejeli krščansko vero, in da se je tedaj njihov jezik rabil v cerkvi. Dobrovský je pa trdil, da so bili Bolgarji prvi krščeni, in da se je torej jezik bolgarskih Slovanov rabil v cerkvi. Ta jezik zove starobolgarski. Iz početka je bil tudi on mnenja Kopitarjevega, ali pozneje je od tega odstopil, kar je Kopitarja hudo peklo. Mnenje Kopitarjevo je odločno in jasno dokazal na podlagi jezikoslovja in zgodovine pokojni Miklošič, in takó misli dandanes večina slovanskih učenjakov. Drugi se pa držé še mnenja Dobrovskega in zovejo stari cerkveni jezik starobolgarski. Ta naziv pa nikakor ni dober in točen, ker, če je tudi res, da se je jezik sv. Cirila in Metoda govoril v današnji Bolgariji, ni se vendar zval bolgarski, ampak slovenski. Ob času Borisa in Simeona sta živela v Bolgariji še dva naroda: bolgarski turške krvi in slovanski. Starobolgarski jezik bi bil torej tisti, katerega so pravi Bolgarji s seboj prinesli in ga pozneje izgubili. Cerkevni jezik se zove v samih spomenikih vedno slovenski, ker se je tudi narod zval Slovenci.¹⁾

Drugo vprašanje, v katerem se nista strinjala slavna učenjaka, tiče se slovanskega pisma. Dobrovský je trdil, da je cirilica starejša kakor glagolica; ta je po njegovem mnenju postala v 13. veku. — Ker so latinski duhovniki napadali slovansko bogoslužje, češ, da je krivoversko, izmislili so si hrvaški glagolaši novo pismo, da bi se tako ločili od pravoslavnih, kateri so rabili cirilico. Da bi pa svojemu pismu pridobili večjo veljavo, trdili so, da je to pismo sestavil sam sv. Hijeronim. Tega mnenja so se držali skoro vsi starejši učenjaki. Prvi je je zavrgel Dobner († 1790), kateri je trdil, da je glagolica starejša od cirilice, ali ni našel pristašev.

¹⁾ Dr. T. Maretić: „Slaveni u davnini“ str. 57.

Mnenje Dobrovskega je podrl naš Kopitar, izdaviši leta 1836. glagolski rokopis „Glagolita Clozianus“, kjer v uvodu trdi, da je glagolica vsaj toliko stara kakor cirilica. Pozneje je pa določno učil, da je glagolica starejša od cirilice. S tem si je pa Kopitar nakopal mnogo nasprotnikov: celó slavni Šafařík ga je zato hudo oštel in mu podtikal svojeglavnost. Resnica je pa vendar naposled obveljala, in Šafařík je sam izprevidel zmoto, poprijel se misli Kopitarjeve in jo tudi jasno dokazal l. 1859. Še natančneje so to reč pretresli in razložili drugi učenjaki, kakor: Miklošič, Geitler, Rački, Jagić i. dr. Tukaj ne moremo navajati razlogov in dokazov, da je glagolica starejša od cirilice; nekaj o tem najde čitatelj v Brozovih „Crticah iz hrvatske književnosti“ knj. II., str. 14—26.

Tudi v borbi za srbski slovstveni jezik je stal Dobrovský na strani Vukovih in Kopitarjevih nasprotnikov. Kopitar je namreč mnogo vplival na Vuka in ga nagovarjal, naj zbira narodno blago in piše v čistem narodnem jeziku.

Zaradi tega se je vzdignila strašna graja zlasti od strani nevednih srbskih duhovnikov, ki so mislili, da hočejo Srbe polatiniti. Leti so se potegovali za srbsko-slovenski jezik, ki je do tistega časa vladal v srbskem slovstvu, a ni bil ne ptič ne miš.

Njim se pridruži tudi Dobrovský, nazvavši Vukov jezik in pravopis „srbski makaronizem“. Dobrovský je imel v starosti neko čudno trmo in si ni dal lahko česa dokazati, kar se mu pa mora odpustiti gledé na njegovo duševno stanje, o čemer bomo kmalu govorili.

Složna pa sta bila Dobrovský in Kopitar v ocenjevanju staročeških spomenikov. Ti so v češkem narodu povzročili silno navdušenje in mnogo pomogli k narodnemu prebujenju. Čehi so bili silno ponosni nanje, češ, da takó starih spomenikov ne more pokazati noben slovanski narod. A, ko je bilo tako navdušenje in veselje splošno, predrzne se starček Dobrovský trditi, da so ti spomeniki podvrženi in da torej nimajo nikake veljave. Ž njim je potegnil tudi Kopitar, kateremu so pa Čehi hudo zamerili, misleč, da

to dela iz sovraštva do Čehov. Kraljedvorskemu rokopisu je iz početka Dobrovský priznaval pravotnost in tudi Kopitar, pozneje pa sta zavrgla i tega. Zlasti se je Kopitarju zdel sumen zato, ker se je v njem nahajala taka mera, kakoršna je le v srbskih in bolgarskih narodnih pesmih in nikjer drugje.

Splošna navdušenost se je po malem ohladila in začel se je hud boj med učenjaki. Nekateri so se potegovali za njihovo veljavnost, drugi so jih zametavali. Razburjenost je bila tolika, da je ta stvar prišla celó pred sodišče. Zmagali so branitelji staročeških spomenikov, ali boj vendar še ni bil končan in traja tudi še dandanes, četudi ne tako strastno. Znameniti učenjaki: Dobrovský, Kopitar, Miklošič, Vocel, Šembera, Makušev, Lamanski, Jagić i. dr. so iztaknili celo vrsto tehtnih razlogov, zaradi katerih ne moremo pripisovati prevelike važnosti omenjenim spomenikom. No, četudi nimajo popolne znanstvene vrednosti (kar še ni prav določeno), vendar so važni zato, ker so ravno oni močno vplivali na prebujenje narodne zavesti. Čuditi se pa moramo kritičnemu duhu Dobrovskega, kateri se v splošni navdušenosti ni bal javno izreči svojega prepričanja.

Dobrovskega ime je slovelo po celi srednji Evropi, bil je jeden najslavnejših učenjakov svojega časa, k njemu so zahajali najimenitnejši možje slovanski in nemški.

Ko je nekega dné sedel v sobi v krogu svojih poslušalcev in jim razlagal slovansko jezikoslovje, vstopi mahoma višji ruski dostojanstvenik in objavi Dobrovskemu, da njegov gospodar želi osebno izraziti svoje spoštovanje velikemu slavistu. Ko se oddalji, hitro začnó njegovi učenci rediti sobo, ker je bilo vse polno knjig v največjem neredu. Ko nekoliko uredé, vstopi v sobo ruski general s sijajnim spremstvom in z vsakovrstnimi redovi na prsih ter se globoko prikloni Dobrovskemu in z laskavimi besedami naznani, da mu je velika čast seznaniti se z največjim slavistom, katerega celo slovanstvo, da, cela srednja Evropa šteje med največje učenjake. Ta častilec je bil slavni ruski general grof Barclay de Tolly.

(Konec.)

Srečni Janko nesrečen.

V mladosti Janko služil gré
Načrtov poln in nad:
„Poprej ne jenjam od službé,
Da si prislužim grad.

Služeval bom in slušal bom,
Kar htel bo gospodar,
Do boljših služb poskušal bom
In čuval bom denar.

In ko denarja bo dovolj,
Pa kupim si gradič,
Potem za svet se brigam bolj,
Prej zanj ne maram nič.

In mlado ženko bom dobil
In v grad jo bodem vël,
Ž njo v krasnih sobah vince pil,
Pečene piške jël.

In slugam ukazaval bom,
Imel bom voz krasán,
Z ženó se prepeljal bom
Na sprehod dan na dan.

In če mi Bog bo dece dal,
Bom čuval ta zaklad,
V kreposti uril zarod mal,
Imel ga srčno rad.

In srečen bodem tisočkrat,
Da nihče ne takó,
Ko bom grajščak, ko bom bogát —
Da skoraj bi biló!“

In Janko služi mnogo let,
Pošten naprej, naprej,
Prav nič ne briga se za svet,
Da srečen bil bi slej.

Stotak nalaga na stotak,
Denar se mu množi,
Naraste kmalu tisočak,
In ta se podvoji . . .

Na dražbi kupi Janko grad
Za desetakov sto,
A Janko star je, ni več mlad —
Pa žéni se na to.

Ni Janko sam, ni hlapec več,
Sedaj je on grajščak;
Več ni pohleven in boječ,
Sedaj je on veljak.

In ima ženo, ima kruh,
In vino in gradič,
Pokorne sluge vse na sluh,
Res mu ne manjka nič.

Pa zakon je neskrižen ta:
Gosposka — prosta kri,
On star je — mlada je gospá —
Ljubezni prave ni.

Kaj če bogastvo, grad in kras,
Če srce krvaví?
In Janko srečen kot tačas,
Ko služil je — zdaj ni!

Anton Hribar.

Jarem pregrehe.

(Povest. — Spisal P. Bohinjec.)

I.

Povrača v domače se sêlo
Iz vojne junak domóv.
Razjasni se mlado mu čêlo,
Zazršemu rôdni krov.

I. K.

Bil je pust dan meseca vinotoka. Gosti oblaki so se polastili širnega nébesa in siva megla je objemala tu pa tam namočeno zemljo. Koder se pa megla ni mogla vsesti, tam je dež pribijal na tla in mesil cestni prah.

Drevje je trosilo pormenelo listje po vlažnih tleh in jesenske cvetlice so se poslavljale s po-

trtimi stebelci pa ovenelim cvetjem od ljube zemlje. Kaka zakasnela ajdica je še čakala gospodarja, mršavi koren pa in debeloglava repa sta se še redila pod prsteno skorjo.

Sicer pa je bilo razven običajne burje vse tako mirno, tako prazno, tako osamelo! Le zelenkasta žolna ni mogla zatreti svoje jeze v hra-

stovem duplu, in tam izza trdovratno-zelenega brinja se je čula „otožna pesen samca strnada.“

Tudi dan se je hitreje pomikal v kraj ob takem vremenu. Cerkvenik breške podružnice je že potegnil za vrv in zvonil „Zdravo Marijo.“

„Že zvonil“, zamrmra popotnik, korakajoč po cesti iz Ljubljane v Kranj.

Kakor bi mu ne bilo ljubo, da je že tako blizu doma! In vendar se je zemlja že trikrat zasukala okrog solnca, kar je čul zadnjikrat glasove tega zvona.

Dasi že pada večerni mrak po neznanem popotniku, vendar mu še lahko pogledamo v obraz.

Kajpada! Mlad je, lep je!

Le obleka njegova, ta se mu nič kaj ne podá. Vojaška čepica na glavi pristoja mu še nekako. Ali vojaški rokavnik, ki mu greje prsi in hrbet, — tega niso ukrojili zanj. Petelinje hlače z drsami, krpami in votlinami oznanjujejo nam zaslužno in slavno preteklost. Nogi pa si je popotnik zavaroval s čeveljčki, v katere je svoje dni menda kako gosposko ženišče skrivalo nežne nožice. Seveda so bili sedaj že drugič v cvetju, ti nežni čeveljčki. Ako še pridenemo, da se je videlo popotniku za vratom nekaj srajci podobnega, dovršili smo opis njegove obleke.

In vendar ponavljamo: mlad je, lep je, zale rasti, sorazmerne velikosti, močnih prsij, čvrstih mišic! Pa ta njegov obraz! Kako pravilno se vrsté in vjemajo posamezni deli! Kakor bi gledal kako stavbico najnatančnejše gotike! Na prej daljšem, nego krajšem vratu ponosno sedi podolgasta glava, katero pokrivajo gosti črni lasje, razlivajoč se kakor griva v pramenih po tilniku. Zaostren nos mu sedi sredi obraza in dvoje črnih očij se mu blišči pod črnimi obrvmi kakor dvoje granatov pod prozornim steklom. Le preveč udrte so te oči, in vela lica, liki beli marmor, jemljó mlademu obrazu prirojeno veselost in zdravost. A ta nedostatek nadomeščajo rdeče ustnice, za katerimi se belé kakor sneg beli zobje, dalje polni podbradek in črne brke, pod katerimi sedaj kroži prijazen smehljaj, sedaj se piker zasmeh poprijemlje ustnic. In kolikokrat se jih poprime, tolikokrat prileti izza bele zobne ograje robata kletev.

V hlačnih žepih drži roki in hitro se poganja po blatni cesti. Sedaj pa sedaj nevoljno stresne glavo, da se mu čepica še bolj pomakne na levo uho. Zakaj vsak čas mu stresa nadležna burja deževne kaplje po velem obrazu. Dostikrat je primoran potegniti iz žepa desnico, da obriše z obraza sitne kapljice, obešajoče se mu po licih.

Naposled zagleda malo od ceste nekaj hišic, v katerih se prikazujejo medle luči.

Iz lesene kočice priteče majhen deček s koskom v roki. Moško se postavi na prag, ozirajoč se po cesti, potem pa proti nebu, kakor bi se hotel še kam napotiti na večer.

Popotnik je pač dobro vedel za pot in znana mu je bila okolica bolj nego dečku na pragu. Vendar bi bil rad izpregovoril že tako iz navade. Zato se ustavi in popraša dečka:

„Fant, čegav si?“

„Naš! Če me vzameš, bom pa vaš.“

„Ná, sedaj sem pa zvedel“, zamrmra vprašalec, pristavlja običajno kletvico. Vendar mu je ugajal ta odgovor. Kakor da bi deček vedel, da ga ptujec nalašč poprašuje, znal se je urno odrezati.

Zato nadaljuje ptujec pogovor:

„Kako ti je pa imé?“

„Takó, da se nikjer ne zvé.“

Popotnik se nehoté nasmeje.

Kakó se pa pišeš?“

„Takó, da me ti ne izbrišeš.“

Ker vidi, da mu tako ne pride do živega, povpraša ga:

„Kaj pa imaš v košku?“

„Poglej, boš pa videl!“

In predno se popotnik spomni novega vprašanja, že ubere deček pot pod noge in steče po cesti pred zvedavim ptujcem.

Naš znanec pocepeta nekoliko z nogama, kakor bi hotel dečka zastrašiti in doiti. A deček mu je že izginil izpred očij.

Le objesten otroški smeh se čuje v daljavi.

Popotnik pa pospeši korake in smejoč se preišljuje dečkove odgovore. Spomni se svojih otročjih let, ko je tudi on tako-le brezskrbno dražil pred domačo hišo ljudi.

Stara pesem in vendar vedno nova!

Kmalu obstane mladi popotnik pred veliko hišo ob cesti, kjer „Bog roko ven molí“. Znana mu je ta hiša le predobro! Kolikokrat je bil njen gost, kolikokrat je polival v nji nedolžno mizo z božjo kapljico, kolikokrat sta ga „sekala“ z očetom pod to streho! Spomini obletavajo njegovo dušo, tako sladki, a vendar zanj tako otožni! Mrak mu leže za trenutek na obličje in robato se poslovi od hiše, iz katere se je čula vesela govorica.

Pač bi bil rad stopil pod streho. Saj je bil potreben. Ali ta suša, ki je razsajala po njegovih žepih, ta ga je gnala dalje. Že ga je obletavala ptica-izkušnjavica, da bi potrkal na vrata in se pridružil veselim gostom; a ptici-izkušnjavici so bile peruti porezane. Da bi bil brez cvenka stopil v gostilno, ni mu moglo v glavo. Sram ga je bilo.

„Še četrť ure in — doma smo“, misli si. Da bi si odpodil otožne izkušnjave, začne prav strastno žvižgati in brlizgati, da se mu je sova oglašala v bližnjem skalovju.

„Prešmentana sova, kdo te je klical?“ zadere se na ponočno ptico. Nato pa začne peti:

Jaz sem pa fantič mlad,
Pijem ga jako rad;
D'narcev če tud' nimám —
Žvižgat' pa znam.

Neka prijetna zadovoljnost sede v srce mlademu prihajalcu. Popisati se ne dá. Le tistemu je znana, kdor jo je že občutil. Čez tri in pol leta zagleda zopet tisto hišo, kjer je zagledal luč življenja.

Vse je še tako, kakor je bilo.

K oknu pristopi in pogleda v hišo.

Na žici visi od stropa svetilka z velikim otrinkom in širi svoje medle žarke na okoli. Po peči leže poveznjene sklede, izza peči pa raznolika obleka. Ob steni stoji široka in visoko postлана postelja, na nji se prekucujeta dva mlada mačka. Pri peči se greje dolgouhi „Čerin“ pasjega plemena, pod pečjo ščebetajo jesenska piščeta pod perutmi ošabne koklje, in na klopici ob peči sedi tigrasta stara mačka ter pomaka svoj gobček v skledo, napolnjeno z mlekom.

Vse tako, kakor je bilo. Ptujec bi bil šel najrajši podit najprvo drzno mačko, kakor jo je včasih podil okrog hiše.

Pogrešal pa je vendar-le kolovrata in pri njem male ženske živih očij in pridnih rók. Tudi očeta ni videl sedečega na zapečku.

A na pol se mu kmalu izpolni bolj radovedna nego srčna želja.

Hišne duri se odpró. Ženica živih očij in pridnih rók stopi v izbo. Takoj ji obtiči pogled v oknu, skozi katero se kaže človeško lice.

„Če te mika biti pri nas, pa stopi noter! Kaj zalezuješ hišo?“

Človek pod oknom se zasmee prav iz srca. A Čerin že laja zunaj hiše in se zaganja v prišleca.

„Oho, Čerin, le počasi! Kaj me več ne poznaš?“ oglasi se nenavadni vasovalec.

Takoj začne pes cviliti in se dobrikati. Spoznal je prišleca po glasu.

Ženici v hiši se čudno zdi, da je pes nenadoma umolknil. Stopi v vežo. Ob jednom se odpró vežna vrata do kraja, in spoznata se — mati in sin.

„Dober večer, mati! Ali večerjo kuhate? Le še dober kos vrzite v pisker! Lačen sem kakor pes in žejen kakor goba.“

„Kaj si ti, Cene? Mhe! Kdo bi si bil mislil? Pa sedaj-le? Stopi no v izbo, da te vidim, kakšen si!“

„Kaj pa je za večerjo?“

„Ječmenček sem pristavila in prešičje uhlje sem ukuhala.“

„Kje pa so oče?“ popraša sin mater, ko stopita v izbo.

„Uh, kakšen pa si, Cene? Ves premočen! In pa take vojaške cape imaš na sebi! Kaj nisi drugega prinesel s seboj?“

„Kje so oče, vprašam!“ zarohni Cene na ženico, ker mu ne odgovori na vprašanje.

V tem pa je prišlec že zlezal za peč, zagibal parkrat z nogami in gosposki čevaljčki so zleteli po izbi.

„I, saj veš, kakšen je oče! Saj ga ni nikoli o pravem času domov. Menda ‚likof‘ pijó pri Gregcu.“

Tako hiti tolažit ženica sina.

„Srajco mi prinesite, da se preoblečem!“

„Le malo potrpi, Cene, da popravim luč! Saj imam v skrinji še shranjene tvoje srajce. Prazniško obleko imaš tudi še vso, kakor si jo pustil, ko si šel iz doma. Za nocoj pa obuj te-le očetove hlače in rokavnik. Dobro bo.“

In žena potegne z drugega konca peči očetove hlače.

„Le prinesite mi mojo obleko iz skrinje!“

„Saj nocoj ne pojdeš drugam kakor spat. Kaj ti bom nosila praznično obleko!“

„Če pa rečem!“ — odvrne sin osorneje, in mati si ne upa ustavljati se sinovi želji. Poznala ga je.

Iz skrinje prinese obleko. Cene pa zleze izza peči in se preobleče.

„Le brž prinesite večerjo“, opomni starko, ki takoj izgine v kuhinjo.

Sedaj je bil Cene ves drugačen človek. Obleka dela človeka, pravi pregovor.

Čedna obleka mu je pokrivala čedno telo, in vojaška čepica je pričala, da je prišel od vojakov. Tam raz okno vzame zrcalce brez okvirja, zadovoljno si počese lepe lase po sredi glave, na tilniku pa si jih parkrat prerije s prsti, da so mu štrleli po koncu za višnjjevo čepico kakor razsrjenemu ježu.

Mati postavi večerjo na mizo. Cene sede takoj in v slast mu gre gorka večerja.

„Ali si že kaj molil?“ povpraša mati skrbno, sedaje na drugi konec mize in polagaje palec svoje desnice na čelo.

„Tega sem se odvadil“, odvrne sin ravnodušno.

Mati pa se prestraši takega odgovora.

„Kam še misliš nocoj, da si se tako napravil?“

„Očeta grem poiskat“, reče sin in položi žlico na mizo.

„Čajte, mati! Dajte mi, dajte par krajcarjev! Tako nerodno je, če človek nima pri rokah nič okroglega.“

Te besede so bile sladke in prijazne, kar ni bila sinova navada.

„Za denar je huda, Cene!“ dé mati.

„Samo nocoj, mati! Saj veste, kaj je mlad človek!“

„Pa bi vendar povedal kaj, odkar te nismo videli. Saj si dosti poskusil! Še v vojski si bil menda. Kako, da so te tako ubogega izpustili domov?“

„Le potrpite, mati! Vse vam povem, kadar bodo še oče doma.“

Ženica odide otožnega obraza v kuhinjo do omare, kjer je imela shranjene svoje krajcarčke.

„Ná! Za nocoj boš že imel. Pa nikar ne zapravljaj po nepotrebnem! Kmalu pridita domov!“ reče še ženica za odhajajočim in zapre za njim vežna vrata.

Cene je izginil v noči.

Pri Gregcu pa so bili tisti večer še dolgo v noč prav dobre volje. Starec je bil vesel, da ima zopet doma sina, katerega je tako pogrešal. Večkrat se je jokal tisti večer samega veselja. Pa saj pijanci radi jokajo.

Dobro, da ni Cene prej zavil k Gregcu, nego v domačo hišo. Gotovo bi se bilo zasukalo drugače.

Sedaj pa je šel še tisti večer samo ta glas na okoli, da je Cene prinesel od vojakov silno dosti denarja.

Mati je doma s solzami močila belo blazino in prebirala molek, da bi lože pozabila prihranjene krajcarčke, in s posebno zbranostjo je govorila besede: „Ki nam razsvetli našo pamet.“

Oče pa je dokazoval sinu na poti proti domu, ko je cerkvenik dan zvonil, da je svet okrogel. In sin mu je dokazoval, da je denar še bolj okrogel.

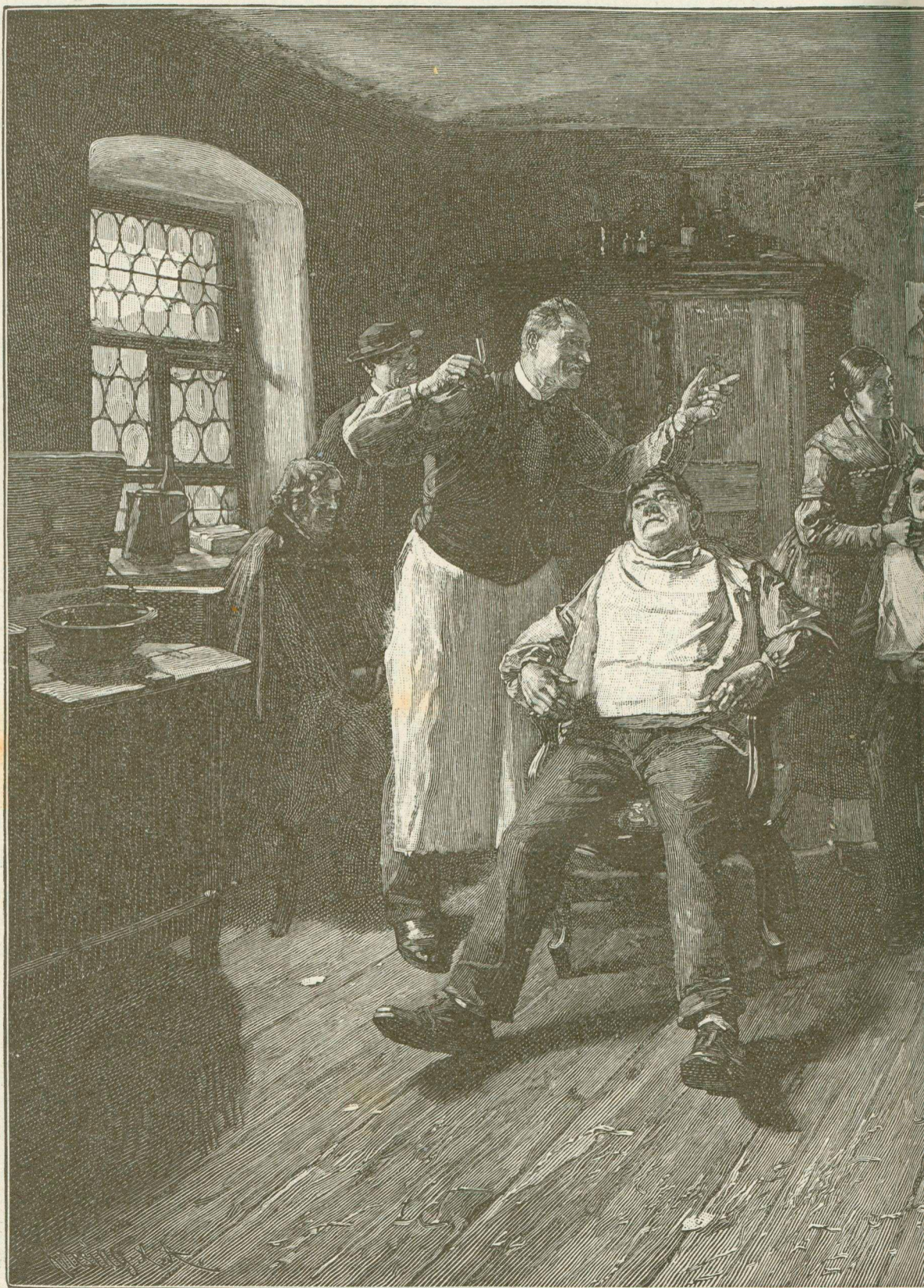
II.

V delalnico sem Tvojo zrl,
Ki bitij si rodil brez broja!
Skrivnostno snuje roka Tvoja . . .

S. Gregorčič.

Oni rod je že davno izmrl, ki je živel ob času naše povesti, in tudi drugi rod za njim se je danes že postaral.

Tam na pristavah kranjskega mesteca je čepela hišica, kjer je imel junak naše povesti

Pri vaškem brivo

rojstveno pravico. Prav navadno stanovališče je bilo na pol zidano, na pol leseno in pokrito s staro slamo. Zidú še ni pogladil zidarski čopič, in vrata so kazala jako usmiljeno srce vetru in mišim.

In vendar je bilo v tem zastarelem poslopju včasih jako živahno življenje. To pa takrat, kadar je bilo pri domu vse prebivalstvo, človeško in živalsko. Od severne strani predeljene hiše se je oglašala žival z rilcem, žival z gobcem in žival s kljunom. Od južne strani pa se je

razlegal tanki glas gospodinjin, hripavi glas gospodarjev in debeli glas sinov. Gospodar se je pridušaval, sin je drugače preklinjal, gospodinja pa je vmes kričala, da te je po ušesih skelelo, Ljubega mirú torej ni bilo dosti.

To je bila družina Črevesnikova.

Gospodar je rad trdil, da so bili njegovi pradedje imenitni meščani kranjskega mesta. Toda vsaka reč traja le nekaj časa, rekel je Kranjec, ki se je naveličal zibati Francoza. Tako je bilo tudi z meščanstvom Črevesnikovih pradedov.

Že Črevesnikovega očeta, ki je opravljal razne brezimne službe, niso marali več v mestu, in tako si je moral na stara leta poiskati „mirnega kota, kjer bi bil sam svoj gospod.“

Da pa Črevesnikovi pradedje niso bili ljudje navadnega cepa, povedó nam yiri. Zatrjujejo namreč, da so Črevesniki-predniki prejeli svoje lepo ime od todi, ker so si kot mesarji kranjskega mesta pridobili veliko zaslug osobito s pripravo in prodajo raznih čreves. Ta so znali posebno dobro pripravljati: tanka čreva za klobase, debela pa za vkusno jed. Ker so Črevesnikovi pradedje imeli tudi krčmo, ni mi treba še praviti, koliko gostov so imeli tržne dneve in koliko pečenih črev in drugih mesarskih izdelkov se je takrat razrezalo na Črevesnikovih mizah. Ker so bili Črevesnikovi tako imenitni, kajpak so jih objedali zavistniki in dokazovali, da so Črevesniki in tamošnji konjederec v rodu v tretjem kolenu.

Toda bodisi tako ali tako, slava Črevesnikovih prednikov je zašla za gore, ime Črevesnikovo pa je še dičilo nevrednega potomca vrednih njegovih prednikov.

Svet je čuden. Črevesniku ni hotel priznati zaslužene hvale njegovih pradedov. Le sam se je še imenoval tako, kakor njegovi očetje; ljudje pa so ga klicali le „mešetarja“. Rad bi se bil včasih znosil nad kom, in kadar mu je glava zavrela (kar je bilo dostikrat), tedaj se je

u. (Slikal A. Bihari.)

razkoračil z vso svojo modrostjo in dokazoval z velikim ponosom na dolgo in široko, da je on Črevesnik, ne mešetar. Toda svet nerad posluša besede starih ljudij. Prepričal se je, da ljudij ne more izpreobračati. Poskusi torej drugače.

„Ako se že mešetarstva ne morem ubraniti, tedaj jim vtepem v glavo drugo besedo, ki je vsaj komu podobna.“

In kakor je mislil, tako je storil.

Po rajnem župniku podšmarnogorskem si kupi staro kočijo, na ljubljanskem sejmu pa kljuse.

Postal je „fjakar“.

In res so ga jeli sčasoma klicati tudi „flakarja“, ker je bil pripravljen odpeljati kogar-sibodi, kamorsibodi in kadarsibodi, da je le dobil plačilo.

A pomagaj si, če si moreš! Mešetar ne more zakriti svoje narave kakor žid ne svoje dobička-željnosti. Bil je Črevesnik „kmečki flakar“, kakor so mu rekali nagajivo, a pri vožnji se je dalo še tolikanj uspešneje mešetariti.

Fjakar biti pa ni karsibodi. To je izkušal Črevesnik v obilni meri. Čutil je vedno bolj, da si mora pomnožiti dohodke. Kolikokrat je moral slišati očitajoče besede: „Kdo se bo vozil s tvojim kljusetom, ki leze tako po polževo!“

Zopet je moral pogosteje požirati zabavljice o mešetarstvu.

Kar ga reši nanagloma iz zadrege njegovo — kljuse. Pešalo je vedno bolj, dokler ni popolnoma opešalo. Zlezlo je na tla, in nekega jutra ga Črevesnik ni mogel več spraviti na noge. Nihče mu ni mogel pomagati. Uboga para je tako milo gledala gospodarja, kakor bi se bila poslavljalna od polnih jasel in kdo vé kakšnih konjskih zabav.

A Črevesnik je bil tudi mož, ki je jako cenil besedo stare konjederke. Sam je naložil na samokolnico kosti svojega kljusea in odpeljal jih h konjederču. Ostal pa je pri njem toliko časa, da je konjski mojster razparal ubogo paro. Rad bi bil vendar-le vedel, zakaj „mažar“ ni več maral zanj. Tako je namreč klical svojega konjička, ker je bil madjarske krvi.

In glejte! Glava Črevesnikova ni imela zastonj slavni prednic. Konjederec je uganil tako, da so se mažarju čreva vnela in da je za tem poginil.

„Ahà, Črevesnik in vnetje črev! To ni brez nič“, misli si potrti fjakar in hajdi v kuhinjo k materi konjederki! — — —

Veselega obraza je zapustil Črevesnik konjederčevo hišo. Kar nič se ni kesal, da je pustil v nji svtelo dvojačo. Še več! Obljubil je rade volje poslati konjederču celó svojega mažarja rep, ki ga je doma odrezal. Konjski mojster je

namreč tirjal, sklicujé se na svoje postave, da spada tudi rep k mrtvemu konju.

Čez mesec dnij je že imel Črevesnik novega konja. Šel je sam ponj tje na Ogersko. In ni storil zastonj take dalje. Konj je bil res vreden, da se ga je pogledalo. Ljudje so se kar povpraševali, kako je prišel mešetar do takega konja. Sam pa je dostikrat pritrnil na svojo dušo, da ni le brez cesarske, ampak sploh brez vsake napake.

Nekateri objestneži so celó ugibali, da je mešetar ukradel konja kakor cigan. A nas bolj zanima govorica drugih, ki so trdili, da mu je Cene kupil konja in dokazovali s tem, da je prinesel domov veliko denarja. Dejali so, da si je pri vojaki nabral denarja in sicer po nepošteni poti.

Iz tega javnega mnenja spoznamo, da je Črevesnik prignal novega konja z Ogerskega ravno nekako tisti čas, ko je bil Cene prišel domov. Zato so zopet drugi ugibali, da bi bil utegnjen sam Cene staremu prignati konja z Ogerskega. S tem v zvezi je pa tudi bila misel tistih, ki so govorili, da je bil jedno celo leto Cene med cigani. Zakaj nekaj drugih, ki so bili šli prav ta čas v vojake, kakor Cene, prišlo je že lansko jesen domov. Kajpak tem ugibačem Cene ni povedal, da je predsedel dobrega pol leta v zaporu. Takrat še ni bilo toliko takih zvedavih ljudij, ki v časnike svoj nos vtikajo in vse zvedó, še to, česar treba ni.

Da sedaj umemo še junaka te povesti, sezimo nazaj v njegovo življenje. Cene ni bil zakonske matere otrok; pregreha je znala v temo zaviti njegovo rojstvo. Krščén na dan mrzlega svetega Vincencija, imel je ime Cene. Bil je prva leta „na reji“ pri neki vdovi. V onem času se je Črevesnik oženil, ker ni mogel biti sam gospodar in gospodinja. In dobil je dobro ženico, zanj še predobro. Če pa jima Bog ni dal drugega otroka kakor Reziko, ki pa je umrla že v otročjih letih, kaj čuda, da sta vzela Ceneta za svojega otroka. Vendar so bili pač za to še posebni vzroki. Posinovila sta ga prav po postavah, da je bil Cene res Črevesnikov. Svoje prave matere pa Cene ni poznal nikdar, kakor je tudi ni poznala njegova druga mati. Umrla je, ko je bil Cene star deset let. Dasi je Cene povpraševal včasih Črevesnika to ali ono stvar o svoji materi, vendar mu oče ni vedel ali ni hotel mnogo povedati. Cene je mislil sčasoma, da Črevesnik zato nerad govori o njegovi materi, ker mu ne mara ponavljati bridkih spominov. In prav se mu je zdelo tako. Zato se taka vprašanja niso ponavljala, in čim večji je bil Cene, tem manj je mislil na svojo mater. Saj mu je bila Črevesnica dobra mati, še predobro. Kdo vé, če bi ga bila njegova mati tako

ljubila in tako zanj skrbela? In Črevesnik ni nikdar drugače imenoval Ceneta, kakor svojega sina. Rad ga je imel, kakor more le oče rad imeti svojega otroka. Cene je bil prav domač pri Črevesnikovih in ljudem, zlasti mlajšim, se niti sanjalo ni, da bi Cene ne bil Črevesnikov pravi sin.

Cene jima je bil jedinec. In rado se zgodi, da taki otroci uživajo slepo ljubezen svojih staršev. Črevesnik že tako ni bil odločen po svojem stanu, da bi dobro vzgajal otroke. Večinoma je bil na cesti in v družbah. Za dom je skrbela ženica. Reza je bila dobra gospodinja. A preveč je bila prizanesljiva, kar se ženam že tako rado oponaša. Cenetu je dovolila vse, kar si je le mogla izmisliti njegova mlada glavica. Kar pa mu je odrekla, to mu je privoščil oče.

Zato ni nič posebnega, ako rečemo, da je bil Cene najnavihanejši med svojimi vrstniki. Lahko si tolmačimo, zakaj so matere zabičavale svojim otrokom: „Z malopridnim Cenetom ne smeš hoditi!“

Za uk Cene ni bil slabe glave. Brati in pisati se je kmalu navadil. Celó nemške črke je znal napisati na papir. Le krščanski nauk mu ni šel v glavo. In v vedenju je prinesel vselej najslabši red, ki mu ga je mogel učitelj napisati.

Mnogokrat ga je prisilila mati, da je moral sedeti poleg nje, ko je predla o zimskih dnevih. Toda Cene je imel vse drugodi svoje misli, kakor pri molitvicah, katerih ga je učila mati. Izmisli si je vselej kaj novega, da jo je pomaknil iz hiše. Dostikrat ga je pa tudi oče vzel s seboj, da se je učil „fijakariti“, „mešetariti“ in drugih takih rečij, ki niso za otroka. Po ne ravno izbranih družbah si je Cene nabral mnogo gradiva za svoje neporednosti.

Že je bil izpolnil petnajsto leto. Šolo je bil že davno obesil na kol, a „nauka“ ne še opravil. Naposled se mu izpolni vendar-le tudi ta zadnji up, ki ga je imel od svojih šolarskih let.

To pa je bilo tako-le:

Mati je prigovarjala očetu že dolgo, da bi se dečko poprijel kakega rokodelstva. Oče je dejal vselej, da se še ne mudi: „fant še nima prave pameti.“ Sedaj, ko je bil Cene že velik, da bi lahko služil za hlapca, in ker ga doma res nista ravno potrebovala, udal se je oče, da se dečko izuči kakega rokodelstva. Toliko pa je tudi vedel, da ne bo nič ž njim, ako ga izroči mojstru v domačem mestu. Preveč blizu doma bi bil. Ko bi ga bil kodi ponujal, najbrže ne bi bil maral nobeden mojster zanj, ker so v mestu dobro poznali „mešetarjevega fanta“. Največ pa je Črevesnika navdajala misel, da bi se fant priučil z rokodelstvom ob jednom nemščini, katero je tudi sam nekoliko lomil. Naučil se je je v svojih mladih letih na Koroškem.

„Nemški mora fant znati, bodisi že kakor hoče“, pravi oče zakonski polovici, ki je bila s tem zadovoljna.

„Da bi se že vendar kam pripravil“, dejala je mati, „naj že govori turški ali kakor se mu ljubi.“

„Pojdi, pojdi h gospodu kapelanu, da bo fant vsaj nauk odpravil! Če mu sedaj ne dadó listka, potlej ga ne bo dobil poprej kakor na smrtni postelji“, reče Črevesnik ženi.

„Pojdi ti! Jaz se bojim.“

„Le ti pojdi! Kaj se boš bala? Saj te ne bodo snedli. Če te pa —“

„Naj pa tebe“, seže mu ženica v besedo.

„Le pojdi, le, Reza! Ženske ste bolj za tako reč, kakor smo moški.“

Te besede moževe so dobro déle ženi.

Črevesnica se praznično napravi še tisto popoldne in odide s težkim srcem proti kapelaniji.

Kako ji je srce bilo, ko potrka na duri!

In šlo je vendar-le!

„Saj so tako dobri gospod kapelan“, pravila je pozneje možu.

In vendar ji je vest očitala, kakor še nikdar poprej, da ni doslej prav ravnala. Z vso skrbnostjo je učila Ceneta od zore do mraka.

V saboto pa sta šla s Cenetom po listek.

„Če bi fant ne šel od doma, ne bi ga mu dal“, reče resno kapelan.

Mati in sin pa sta šla iz kapelanije s takim veseljem, kakor Cene še nikdar ni šel od krščanskega nauka.

„Le dobro si zapomni lepe nauke, ki so ti jih dali gospod na pot!“ izgovorí potoma mati sinu.

Cene pa je premišljal, kako bo na Koroškem veselo in prijetno, ko ne bo treba bati se niti gospoda, niti matere, niti očeta

Drugi teden sta že šla, oče in sin, v Svinec na Koroško, da se sin izuči kolarstva. Črevesnik je imel namreč v Svincu daljnega sorodnika — kolarja. Toda Cene je bil poprej doma nego oče.

Ker je imel več znancev po Koroškem, odvéde ga drugič v Svinec, da se izuči sedlarstva. A tudi tega rokodelstva se Cene ni izučil. Vendar tako hitro ni bil doma kakor prvokrat. Bal se je očetove jeze, ki je bila silno huda, kadar je prišla na dan. Preveč dobro so mu bili v spominu tisti dnevi v domači hiši, ko je šiba pela in kletev očetova grmela. Črevesnik ga je imel od sile rad. In največ je bil on sam kriv slabe vzgoje njegove. A kadar je bilo tudi njemu dovolj, takrat je bil Črevesnik kakor zverina. Še žena je bežala v kraj.

Popustivši torej sedlarskega mojstra, nastani se Cene pri nekem peku, ki je ravno potreboval takega dečka, kakor je bil on. Največ je prebil sedaj Cene na kmetih. Nosil je namreč okrog

prodajat žemlje, reglje, rogove, štruce in drugo tako pecivo. In ni se mu slabo godilo.

Prebrisane glave je bil in premeten do kože. Govoriti je znal tako gladko in sladko, kakor bi se mu sam méd cedil iz ust, in vèsti se je znal tako ljubo, da se je prikupil človeku na prvi mah. Koder je potrkal na vrata, povsodi so ga sprejeli kot ljubega popotnika. Pripovedovati je znal tako mično, kakor znajo stare mamice pripovedovati svoje tolikokrat ponovljene povesti. Da je imel tudi bujno domišljijo, ni nam treba še dokazovati. In njegova prijetna vnanjost tudi ni odganjala človeških src. Oponašati je znal vsakega človeka, kakor da bi bil rojen za vsak stan.

Najboljši gledališki igralec bi mu ne bil kos. Ni čuda, da so se njegovi tovariši tako težko ločili od svojega „prvaka“. Kar je on rekel, obveljalo je vselej. Kar je izpregovoril, prilegalo se je. Burke je znal uganjati, kakor nihče drugi. Kjer je bil on, tam je bilo dosti smehú, pa tudi nerodnostij. Tudi mojster njegov ga ni ravno črtil, ker mu je znal tako govoriti, kakor bi bil kruh mazal s surovim maslom. Za dober izgovor ni bil nikdo tako naglo pripravljen, kakor Cene. Potuhnil se je, kakor bi ne znal do petih šteti. Pa tudi za vsako delo je bil sposoben, in če ga drugi ni zmožel, gotovo je znal Cene. Večkrat je peval:

Žemlje, reglje, štir' za groš,
Vse gre v moj raztrgan koš — —

Nekoč pa se mu pripeti, da je zaspal s polnim košem pod senčnato jablano. Nesreča je hotela, da so prihajali ravno takrat otroci iz šole in privoščili so si prepovedano veselje, da so mu pobrali vse žemlje iz koša. Gospodar je bil hud, in Cene je moral zapustiti pekovo hišo.

Vzel je v roko popotno gorjačo, na hrbet navezal rončič, in hajdi v daljnji svet.

Pride v Celovec. Tamkaj se ponudi nekemu izvoščku za hlapca. Pri njem ostane do devetnajstega leta svoje starosti. Ugajalo mu je življenje na „kozlu“ in pri lačnih kljusetih. Tudi gospodar ga je hvalil. Saj sta bila oba jednake nravi. Vozila pa sta oba, po dnevu in po noči, o lepem in grdem vremenu, po kameniti cesti in po lesenih klopeh celovških gostilen. — No, tudi tukaj ni ostal dolgo. Prišli so na sled velikim nepoštenostim, in gospodar mu je pretil, da ga bo dal zapreti. Cene jo udari domov, kjer sta

ga z veseljem sprejela oče in mati. Pravega dela tukaj ni imel; sedaj je postopal, sedaj hodil sem ter tje z očetom.

Toda prišel je čas, da so Ceneta poiskali za vojaščino. „Naj bom pa še to“, pravi sam sebi, in res ga potisnejo v vojaško suknjo. Cene je moral v Ljubljano in še naprej, naprej . . .

Koliko solzá je potočila stara Črevesnica, kolikrat je poklical stari Črevesnik svoje peklenške varihe od Luciferja do najmlajšega njegovega oprode, ne upa si pisatelj naštevati, ker se boji, da se pregreši zoper zakone leposlovja.

Vojaškega dnevnika ni pisal Cene, da bi mogli iz njega zajeti kake drobtine o njegovem vojaškem življenju. Le nekaj je hranila stara Črevesnica v predalu svoje skrinje v davkarskih bukvicah. In še izmed teh pisem podajemo bralcem samo jedno, ki se ože dotika níti naše povesti. Pisano je nekodi na Laškem.

Predraga oče in mati!

Roka se mi trese, če pomislim, da morda zadnjikrat pišem pismo domov. Vsak dan smo v najhujšem ognju. Krogle letajo okrog ušes kakor čebele okrog medú. Sablje imamo na dva kraja brušene. Mrtvih je toliko, da samo po truplih hodimo. Neba že nisem videl tri tedne od samega dima. Obstreljeni konji so naša jed, kri pa pijača.

Ker je naš bobnar ranjen, postavili so mene za bobnarja naše kompanije. Toliko trpé roké, da jih zvečer še stegniti ne morem. Tudi so mi prišli dve zvezdi na ovratnik, na vsako plat jedno, zato, ker sem oni dan trem Lahom na jedenkrat glave odsekal. Na postelji že nisem spal, kar smo šli čez mejo. Nebo je moja streha, boben moja miža, zemlja moj stol.

Molite záme! Jaž še križa ne utegnem storiti. Po cerkvah imamo tukaj svoja skladišča.

Če se nikoli več ne vidimo, dobi naj vestisti moj denar, ki je naložen na glavnico, Repnikova Tona.

Zdaj pa vaju oba, očeta in mater, lepo pozdravljam in sem do mrzlega groba

Vaš

Vincenc Črevesnik,
c. kr. poddesetnik.

(Dalje.)

Lepi Tonček.

(Povest. — Spisal Podgoričan.)

(Dalje.)

VII.

Toplo poletje je ogrevalo prebivalce bistriške doline. Imeli so na polju obilno dela, ki jih je čez dan utrujalo tako, da so imeli radi po noči mir in tudi ob nedeljah počitek. Zato je umevno, da je gorečnost za lepega Tončka jako ponehaval. Saj je na svetu že taka, da se nova reč ljudem naglo prikupi; a, ko so se je navadili nekoliko, ohladé se in jo zavržejo. Da bi kdo nosil darove v malin, na to tudi ni bilo misliti, odkar se je bila razvedela nesreča Marjetičina.

Prav ta nesreča je storila, da so se Bistričani razločili v dve strani. Na jedni so rekli: Prav se ji je zgodilo, zakaj pa hodi sama okrog! Na drugi pa so jo obžalovali, češ, ubogo dekle, koliko mora trpeti v svoji pobožnosti in gorečnosti! Tudi pri Petáču sta bili obe stranki. Gospodar Petáč je bil skoro zadovoljen in večkrat je ponavljal: „Prav jim je, sedaj se jim bo pač malo obesil njihov napuh. Sedaj se Molčinovim vtepa, da so nas tako odpravili.“ A Lukec je bil milejšega srca, Marjetica se mu je smilila. Vesel in ponosen je bil na to, dá je ušla „dvema razbojnikoma“, kakor je rekel, in mislil je še pogosteje nanjo kakor poprej. Postala mu je zanimiva oseba, ki ni kar si bodi, ampak ki je že kaj izkusila. Imel jo je rad poprej, a sedaj še bolj. Rad bi ji bil to povedal, a ni imel prilike za to.

Tudi Tonček je zvedel o nesreči lepe Marjetice. Speklo ga je v srce, ne vemo pa, ali bolj zato, ker ni prišla k njemu, ali zato, ker se ji je tako hudo godilo. Kaj čuda torej, da je tudi on nanjo mislil večkrat, kakor bi bilo potrebno za njegov poklic. In nastala mu je prav posebna misel, ki bi brez te nezgode ne bila prišla v glavo Tončku: namenil se je iti za nekoliko časa k Molčinovim. Danski Marijanki je razodel ta sklep, in po nekolikem premisleku ga je odobrila.

„Molčinovi še niso prav trdni; prav je, da jih greste potrdit. Tudi je Marjetica jako potrta, treba jo je potolažiti. In Molčinovi so dobrih rok, imajo tudi denarja več, kakor ga potrebujejo. Torej se bo tam lahko dobilo dokaj za samostan, kateri naj bi bil sezidan čim najpreje.“

„Oh, da bi bil kmalu sezidan!“ dostavil je Tonček, „svet je sila hudoben; kar nas je dobrih, moramo bežati v samoto.“

„Hudoben, hudoben“, dostavi Marijanka, najzvestejša privrženka Tončkova.

Pri Molčinovih so želi pšenico in imeli nekoliko dninarskih žanjic. Zato je Molčinka z večjo skrbjo pripravljala predpoldnem južino in se sukala sedaj pred pečjo, sedaj pri ognjišču, sedaj pa v kuhinjskem hranišču. Ravno je bila zgnêtla testo in bila vsa móčna, kar stopi nekdo skozi vežna vrata, ki so bila nasproti kuhinjskim, in zakliče:

„Hvaljen bodi Jezus Kristus! Mir vam bodi!“ Te besede so se glasile jako slovesno, zato je mislila Molčinka ob prvem pogledu, da je kateri izmed domačih duhovnikov, ali pa kak redovnik, ki prosi darov. Prestrašila se je ne malo in hitro ob beli predpasnik brisala móčne roke in odvihavala rokava, da ne bi taka stopila pred gospoda.

Toda, kako se začudi, ko stopi v vežo in ne more spoznati ne domačega gospoda, ne redovnika, ampak zagleda neko nenavadno prikazen: temno, na pol kmečko, na pol gosposko oblečeno postavo, tako nekam, kakor so oblečeni cerkveniki ali pa dacarji. Obstala je naša gospodinja, ne rekši niti besedice. Samo vprašajoče je gledala, da bi doznala, koga ima neki pred seboj.

„Ali ste vi mati Molčinka?“ povpraša prišlec z mehkim in jako prijetnim glasom.

„Jaz sem, jaz, če mene iščete. Pa povejte, kaj bi radi, da vam postrežem, če morem.“

„Nekaj imenitnega bi rad z vami govoril, kar se tiče vas in vse vaše hiše.“

Molčinka je hipoma pozabila kuhinjskega dela in zgnetenega testa, pa stopi pred ptujcem proti „hišnim“, t. j. pritlične sobe vratom in povabi prišleca, naj gre za njo.

„Stopite v hišo, stopite! V veži je dim, tukaj pa bodete nekoliko sedli. Ne zamerite, tako sem umazana, ker pripravljam za žanjice južino. No, kdo pa ste vendar, če smem vprašati?“

Ker je gospodinja mislila, da je človek bolj s kmetov, kakor pa iz mesta, dobila je kmalu poguma za tako vprašanje, zlasti, ker jo je silno priganjala radovednost.

Bila sta že v hiši ali vkupni sobi in skozi okna je posvetila obilnejša luč na prišlečev obraz. Molčinka je bila stopila predenj in se sedaj natančneje ozrla vanj. A kar izpreletelo jo je nekaj in urno je povescila oči: prišlec se ji je zdel še mlad in jako lepega, mehkega in vabljivega obraza. Na ptujčevih ustnicah pa se je zazibal

smehljal, ko je opazil, kaj je tako ganilo Molčinko.

„Mati“, začel je govoriti, „morda me niste še videli, slišali pa ste gotovo o meni. Jaz sem poklican, da oznanjujem pokoro in da kličem ljudi v samoto. Zato sem se namenil zidati velik samostan, kjer bodo imeli pribežališče vsi, ki hočejo obvarovati se zapeljivosti tega sveta in zapustiti posveto imetje.“

„Vi ste torej ‚svetnik‘“, šine naglo iz Molčinke, in natanko pogleda moža, da bi se poprej prepričala z očmi kakor z besedo.

„Nikar ne recite tako, mati! Jaz sem nevreden božji služabnik, ki bi zares rad živel sveto, pa saj veste, mati, kakšen je svet.“

Molčinka je bila pozabila hčerke Marjetice, ki je žela na njivi; sedaj pa se je spomni: nevolja ji omrači srce, in na čelu se ji naredi par gub. Nekaj ji je hotelo reči, da je ‚svetnik‘ kriv hčerine nesreče. Toda ko pogleda zopet v mirni in lepi obraz prišlečev, razprši se vsa nevolja. A ni vedela, kaj bi rekla.

Prišlec nadaljuje: „Slišal sem, kaj se je dogodilo vaši hčeri. Poznam jo. Prav zato sem prišel tudi k vam. Hudo mi je, a jaz nisem kriv. Tako razdira hudobni duh naše delo in odganja ljudi od pobožnosti. Pa ne smemo omagati. Tudi jaz se ne dam oplášiti. Prišel sem naravnost k vam, da potolažim vas in vašo hčer in potrdim v dobrih sklepkih.“

Žena se je nekoliko čudila temu govorjenju, nekoliko ga je bila vesela, nekoliko pa tudi nevoljna. In skoro bi se bila usula nanj njena nevolja, ker je bila prebila toliko strahú med hčerino boleznijo, toda premagala se je. Spomni se pa tudi kuhinje in južine in zaskrbi jo, kakšna bodo jedila, če bo še dolgo govorila s tem človekom. Huda zadrega se je polasti. Tončka — on je namreč bil — vendar ni lahko odgnala od hiše, kuhinje tudi ni mogla pustiti. Torej ga poprosi, naj počaka, da opravi delo, in ga povabi v gorenjo sobo, kjer je mati Molčinka po navadi postregla boljším gostom, da ni vsak človek videl, kaj jedó ali pijejo. Tonček si ni dal dvakrat reči. Pohlevno je šel za gospodinjo in stopil v lepo kmečko sobo, kjer je bilo par postelj in nekaj predalnikov za obleko. Tonček se ozre okrog in ko zagleda na zidu sveto razpelo, pade na kolena in stegne široko obe roke, da je Molčinka kar strmela in si ni upala niti dahniti. Bil je Tonček kakor zamaknjen in nepremakljivo je tako obstal. Izprva ni vedela žena, kaj bi storila; polagoma pa jo je le premagala skrb za južino in pustila je Tončka samemu sebi. Seveda se ji je jako omajal njen sum zastran Tončkove svetosti in jela je zopet verovati, da je ‚svetnik‘, zakaj sicer ne bi mogel tako rav-

nati. Saj njeno grešno srce nikoli ne prešine pogled na sveto razpelo tako, da bi padla na tla in razprostrla roke.

Kdo bi se čudil, da je bila naša mamica danes tako raztresena, kakor še nikoli, odkar kuha za svojo družino! Sama ni vedela, ali bi premišljevala srečo, da je prišel sveti mož, ali bi mislila na južino. Napisali bi lahko celo vrsto čudnih dogodkov, ki so se dogodili to dopoldne v kuhinji. Ubila je dva lončena piskra; jedno jed je osolila dvakrat, druge nobenkrat; vnela se ji je zabela, osmodil se je močnik; trikrat se je opekla in hudo zajavkala, naposled je zajela nekaj pen iz kipečega lonca, a segla pregloboko in zajela preveč: vse pa je vrgla tje v kot, da je priletelo naravnost na mačka, ki se je od bolečine grozno zadril in odletel skozi vrata.

Take reči so se godile v kuhinji tedaj, ko je bil po mnenju Molčinove matere Tonček zamaknjen. Uboga mamica! Kakšen šum je bil opoldne okoli mize! „Oh, te žanjice“, javkala je žena, „nobena reč jim ni prav!“ Ta jed je bila preslana, ona nesoljena, tretja osmojena. Še Marjetica, ki je nosila na mizo težke sklede, bila je vsa zmešana in ni mogla umeti, kaj je neki to, da je danes vse narobe.

Med južino je šla Molčinka nekaterikrat po stopnicah v gorenji del in nesla nekaj, a nihče ni vedel, kaj. Mi pa vemo, da je bilo pač za Tončka, in sicer dobro kosilce, ki mu je šlo dobro v slast. Sploh je bil ta dopoldan jako čuden, in delavke so se gredé od južine spogledovale, češ, kakšni so vendar ti Molčinovi!

Žanjice so šle kmalu zopet na njivo, Molčin pa in hči sta ostala še doma, kakor bi hotela zvedeti, kaj se je neki pripetilo materi, „da so danes taki.“ Uboga Marjetica, v kako zadrego je prišla, ko ji je mati povedala, koga imajo pod streho! Če je že mati poprej premišljevala, kako bi se prav za prav vèdla s Tončkom, ali z nevoljo, ali s prijaznostjo, kaj še-le deklica! Toda — da bi mu očitala — kaj neki? Kaj ji je storil žalega? Kaj more za to, da sta jo napadla rokovnjača! Ne, Tonček le ni kriv ničesa. Tonček je dober in svet mož — tako je sklenila premišljevanje in se naposled napotila, da gré z materjo in očetom pogledat v gorenjo sobo.

Kaj bi pripovedovali podrobnosti dalje! Tonček je prišel v Molčinovo hišo in v njej je tudi ostal. — Ali bi ga bili mogli vreči iz hiše? Tukaj je molil z razprostrtimi rokami, vzdihoval, točil solze, imel bič v roki, in ljudje, najbolj pa domači, so ga hodili gledat. Nikomur ni branil, še prijazno jih je pozdravljal in večkrat nagovoril mnogo slajše kakor dobri gospod župnik sam.

Sedaj je bila za Marjetico lepa prilika, da zvé, za kateri stan je od Boga namenjena. In vendar ni vprašala. Čudno ji je bilo v srcu vpričo tega človeka. Če je pogledala v njegov obraz, stresnila se je, ne vedoč, zakaj. A toliko ji je bilo jasno, da je ta mož lep, jako lep, da ji je celó nekako všeč. In ta pogled! Ne, ne, ne smeš se ozirati vanj, rekla ji je vest. Nemirna je bilo silno, omahovala sedaj na to, sedaj na ono stran, zlasti mučno ji je bilo zvečer ob shodih. Ali naj bi molila, ali bi mislila na svoj stan — ali pa želela, da bi Tonček čim najpreje odšel, od koder je prišel? Saj je bilo res neumevno, da ostaja v hiši, kjer nima nobene opravka.

Tretji dan, odkar je bival Tonček v prijazni Molčinovi hiši, sreča Marjetico na gorenji veži.

„Marjetica, zakaj se me ogiblješ in ne prideš k meni?“ vpraša jo z milim glasom.

„Saj nimam ničesar opraviti pri vas.“

„Kaj pa tvoj stan? Ali me nisi že vprašala, kaj bi storila?“

„Vprašala sem res, pa to je bilo pred mojo boleznijo.“

„Ali sedaj že veš, kaj je volja božja?“

„Gospod kapelan so rekli, da je volja božja to, za kar ima človek resnično veselje in dobro voljo, pa privoljenje starišev.“

„Ej, Marjetica, verjami, ti si za to, da v samoti Bogu služiš in daš svetu slovo. Ali ni škoda, da bi se pohujšala med svetom?“

„Zakaj bi se pohujšala? Če se nisem doslej, tudi zanj se ne bom.“

Tonček je videl, da je Marjetico prevzel ves drugačen duh, zato pravi, globoko vzdihnivši:

„Oh, Marjetica, ti še ne veš, kaj te čaka med svetom! Zapusti ga, pojdi v samoto! Jaz ti bom pomagal, da se rešiš vseh nevarnostij. Marijanka, tvoja znanka, tudi pojde in sicer kmalu. Vse je že dogovorjeno.“

Marjetica je kar vstrepetala, tako jo je pretresel njegov vzdih. Ni mogla izpregovoriti besedice. Zato je nadaljeval Tonček:

„Vem za samostan, kamor bi lahko vstopila. Le povej, da hočeš!“

„Počakajte vendar, da se posvetujem z gospodom kapelanom, ki so moj izpovednik.“

Obmolknil je tudi Tonček, vzdihnil še je denkrat in se obrnil v navadno svojo sobico.

Marjetica pa je odšla doli vsa omočena in s potrtem srcem.

Molčin je bil odkritosrčen mož, ki je povedal vsakomur, kar je bilo treba. Povedal je tudi Tončku, da se mu čudno zdi, zakaj ga neki ni še videl doslej nikdar v cerkvi.

„Ali mislite, da človek ne more biti skrit? Sicer pa le pojdite v nedeljo k prvi maši in lahko me boste videli.“

„Lepi Tonček je pri Molčinovih, Lepi Tonček bo v nedeljo pri prvi maši“, ta govorica se je širila, in ko je prišla nedelja, vedelo jih je toliko za to posebnost, da je bila cerkev skoro polna.

Radovedno se je oziral marsikdo, da bi zagledal Tončka. A ni se jim izpolnila želja. Mnogi ga je bila potisnila nevedé v kót pri levem stranskem oltarju tako, da ga ni bilo lahko najti. Četudi je bil šel zgodaj v cerkev, in je želel biti na očitnem mestu, vendar se mu ni izpolnila želja. Po maši, katero je opravljal gospod župnik, pozvoni k obhajilu. A sedaj se prerije Tonček skozi množico in dospe do obhajilne mize. Težko in glasno je sopesel in oči dvigal proti nebu. Vsem se je zdelo čudno to vedenje in obe ženski, njegovi sosedi, sta se nekoliko odmaknili od njega. Ko pa pride župnik s svetim obhajilom do njega, takrat se odmakne z glavo in z zgornjim telesom od obhajilne mize, razprostire roke, kakor bi iskal neko stvar, zviije se sem in tje, odpre usta in čudno zvrtili oči. Župnik se prestraši, misleč, da je prišla tega človeka božjast, a ker je oni le klečal, počakal je, kaj bo. Šele, ko se Tonček pomiri, dá mu mašnik sv. obhajilo.

Sedaj je videla vsa cerkev Tončka. To je bilo šepetanja in stikanja glav, kaj pa šele govorjenja medpotoma proti domu!

Kapelan Šarabon je kmalu zvedel, kdo je v cerkvi. Misli je, da je Tonček že odšel iz kraja, zato ga je jezilo tem bolj, da še vedno ne dá ljudem mirú. Po cerkveniku mu najprej sporoči, naj se kmalu spravi strani, če ne, da ga bodo poiskali orožniki. Nato pa, ko je odšel iz cerkve, pokliče dva zanesljiva moža in ju naprosi, naj gresta opazovat, kam neki pojde Tonček.

„K Molčinovim“, sporočita mu zasledovalca, ko se vrmeta h kapelanu.

„K Molčinovim“, ponovi kapelan. „V tem človeku tiči nekaj vražjega. Bomo videli!“

(Konec.)

Tlačanje.

(Povest. — Spisal Podravski.)

(Dalje.)

VIII.

Francè se je skrbno skrival ves drugi dan, boječ se, da ne bi kdo zvedel o njem in ga naznanil grajščaku. Pripravljen je bil tudi za nevarnost, če bi morda vendar-le prišli lovci v očetovo hišo. Že kot deček je imel svoje skrivališče v kolnici poleg hleva: le-sem bi se bil sedaj zaril, ko bi bil kdo sporočil, da gredó lovci.

Da bi bil tako blizu svoje neveste in je ne obiskal, tega mu ni dalo srce, četudi bi se utegnili razvedeti, da je doma. Ko se je drugi dan zmračilo, mahne jo h Kosovim. Kako se začudijo sosedovi, ko ga zagledajo! In Lucija! Ni mogla izpregovoriti drugega kakor: „Oh, Francè, ali si ti? Koliko sem trpela!“ In zakrila je obraz z rokama, dala duška solzam in kakor bi omahnila od prevelikega ganjenja, naslonila se mu je na prsi. Tudi domači so si otirali solze, videč ta bridki prizor dveh ljubečih se src, ki pa morata toliko trpeti zaradi hudobnosti jednega človeka.

Ko se je nekoliko polegla prva razvnetost, gredó domači v stransko sobico, kjer so izpraševali Franceta o minulosti in bodočnosti. Vsem se je zdelo prav, da še odide iz doma in počaka, dokler se stvari ne obrnejo na ugodnejšo stran zanj in za Lucijo. Koliko je imela vprašanj šele Lucija! Bilo ji je prav, da odide Francè, vendar ni mogla biti prav vesela; zdelo se ji je, da bo zapuščena, brez variha in da jo bo dohitela nesreča poprej, predno se vrne Francè.

Ura je bila potekla za uro, ko so še vedno skupaj sedeli Francè in Kosovi. Naposled vstaneta oče in mati. Vedela sta, da bi se pred slovesom ona dva še kaj rada pomenila sama, zato se poslovita srčno od Franceta, zlasti je mati jokala, kakor bi bil njen sin.

Kaj bi sedaj opisovali slovo obeh ljubečih se zaročencev! Saj tudi najnatančnejši opis vendar ne pokaže vse resnične žalosti onemu, kdor je ni poskusil ob jednaki priliki. Kadar veš, kaj bo s teboj in tvojimi, ločiš se sicer v žalosti, vendar ti je srce mirno. A kadar ti preti nevarnost in ti je bodočnost neznana, morda celó grozeča, nevarna, tedaj imaš tolažbo jedino le v sedanjem trenutku in si želiš, da bi bil dolg, dolg.

Toda, ali res nista imela nikake srečne nade za bodočnost? Pač jedno, in ta je bila tista, ki se je opirala na njeno neomahljivo zvestobo. Lucija je povedala Francetu vse natanko, kakó

jo zalezuje valpet, da ni nikdar varna pred njim, a zatrdila mu tudi, da ga sovraži kakor pisanega gada in rajši skoči v deročo Dravo, kakor bi vzela tega človeka.

Zvezde so svetile tako prijazno, da sta oba, stopivša iz veže pod milo nebo, nehoté večkrat pogledala na to krasoto.

„O, da morava biti ravno midva tako nesrečna, ko je vendar Bog nas vse ustvaril za srečo!“ potoži Lucija, in solza se je zasvetila v njenem očesu.

„Lucija, če prideva tje gori, tam bova srečna“, zašepetne Francè in si tudi sam obriše solze.

Med tem je šel proti njima oče; hotel je poklicati sina domov, ker se je bližal čas za odhod. Sin ga je zapazil že od daleč.

„Lucija, sedaj pa z Bogom, odriniti treba proti Hrvaškemu! Splav je pripravljen.“

„Francè, Francè, naj grem še jaz s teboj! Tukaj ne morem več živeti. Kdo me bo branil?“

„Naj se le drzne storiti ti kaj žalega! Sterem ga s to-le pestjo. Z mano pa ne moreš. Še sam ne vem, kam pridem.“

Kmalu je bil oče blizu in spoznal oba. Hudo mu je bilo priganjati ju, naj se ločita, a ni mogel drugače.

„Francè, čakajo te, hiti, da odrinete!“ zakliče mu lahno oče —, in poslednjo kapljico grenkosti izpijeta nesrečna zaročenca ob tem slovesu. —

Francè odide z očetom proti domu. Oče je imel drugačne skrbi kakor sin.

„Da se nevarnost preloži le za nekaj časa, pa bo dobro“, tolažil je sina. „Naprosil sem nalašč Lorenca, naj ti gre na roko. Ne boj se: On pozna Dravo in njene vrtince, kakor jaz svoj travnik. Upam, da dospete še pred svitom do Maribora. Do tje bi ne bilo zate varno voziti se po dnevu. Lahko bi te spoznali in zgrabili. Ej, splav je pa trden, trden!“

„Lepa vam hvala, oče, da tako skrbite zame, nikdar ne pozabim tega“, reče Francè razvnet. Opazil je bil ta čas, kar je bil doma, kako se je ljubljene oče postaral v teh tednih, odkar se nista videla. In vse to zaradi skrbi zanj, svojega nesrečnega sina.

Doma sta ju čakala dva že priletna možaka, ‚karmoniš‘ Lorenc in njegov pomočnik. Mati je napravila vsem nekaj boljšega za odhodnico.

„Kdo vé“, mislila je, „kdaj zopet dobé kaj gorkega!“ In prav je mislila.

„Le jej, Francè“, nagovarja ‚karmoniš‘ Lorenc domačega sina. „Pot bo dolga. Ako mi

pojde vse po sreči, ne mislim se ustaviti poprej nego v Varaždinu.“

Francetu pa ni prav nič dišala jed; le nekoliko se je mogel posiliti. Kamorkoli je pogledal, videl je samo otožne in objokane obraze. Pa tudi njemu samemu je bilo huđo in težko pri srcu, mnogo bolj nego takrat, ko je šel prvokrat iz doma. Ko povečerjajo, odmolijo še nekaj očenašev za srečno potovanje, nato pa odidejo vsi potihoma iz hiše. Bila je prijetna pomladna noč, kakoršnih se je Francè nekđaj tako veselil. A sedaj mu je to še množilo srčno bolečino. Stisnil je pod pazduho zveženj, ki mu ga je napravila mati in vanj povezala novo obleko, nekaj perila in jestvin, potlačil klobuk na glavo in urno korakal med spremljevalci. Želel je, da bi se čim najprej končalo to bridko slovo.

Kmalu so pri Dravi, ki jih pozdravi s svojim šumom. Tu je čakal pri obrežju h kolu privezani splav. Še jeden objem, še nekaj vnetih voščil „Bog te obvaruj!“ in nov tok solzá. Ko stopijo trije moški na splav in odsečejo kol, ob katerega je bil privezan, — splava lesovje po deročih valovih in odnese starišem in sestrama njih ljubljenca Franceta. Sam večni Bog vé, ali se bodo še kdaj zopet videli!

Francè, ki ni znal veslati, ni imel na splavu nikakega opravka. Vrhu tega pa je tudi čutil v udih nenavadno slabost. Moral je sestiti in tako sedeč je gledal plavničarja, ki sta vodila splav po noči tako dobro, kakor malokdo po dnevu.

Na obeh stranéh so se videle na obrežju bele hišice, toda žive duše ni bilo nikjer. To jim je posebno ugajalo. Kmalu so dospeli vštric Vozenice, kjer je bival Francetov zakleti sovražnik, Kašner, kmalu tik Vuhreda in tako dalje. Moralo je biti okoli polnoči, ko so bili vštric Ruš, kjer se je Francè spomnil mogočne priprošnje Marije Device v Rušah ter zmolil v ta namen nekaj molitvic. In še predno je zapel zvon, zvo-neč jutranjico, pustili so že za seboj Maribor ter z dokaj ložjim srcem veslali proti Ptujju.

Tu se je jelo polagoma daniti in ob enem je vstajala iz vode gosta megla. Dalj časa ni bilo mōči ničesar opaziti na obrežju. Samó splavi poleg obrežja in živo gibanje poleg njih je kazalo, da so že vštric Ptujja, kjer bi bili lahko priveslali h kraju in prodali svoje blago, ko bi jih ne bilo gnalo dalje v Varaždin. Précej pod mestom pa solnčni žarki prepodé meglo ter jamejo prijetno ogrevati naše potnike. Pa tudi dravski valovi so postajali slabejši, da včasih dalj ni bilo treba prijete za veslo. Plavničarja torej umakneta vesli iz vode, privežeta ju z vrvjo ter se približata na sredi splava k Francetu. Ta izvleče iz zveznja kruha, mesa in sira, da to použijejo, ker na vodi se ogláša, — kakor pravijo — pogostoma glad. Ko so zajutrkovali, nesla jih je voda naprej in naprej. Nekaj ur še, in pustili so za seboj zeleno Štajersko ter dospeli na Hrvaško.

(Konec.)

Na tuji zemlji.

XII.¹⁾

Ob Koloseju.

Omnis caesareo cedat labor Amphitheatro,
Unum pro cunctis fama loquatur opus.

(Marcijal.)

Rad se mudim, Kolosej, ob tvojih mrakôtnih zidinah,
Čudi se v čudu strmeč tvoji ogromnosti duh.
Še v podrtinah svedok bahaštva in slave si rimske,
Carjev preširnih ponds včrtan je še ti v zidéh.
Vse naj prekášala kdaj veličasti je tvoja mogočnost,
Kar je ustvaril jih svet, kar jih proslavljal slovès.
Reko raztôčil zlatá ponosni je Tit ob zidanju,
Dvánajst je tisoč robóv težki usmrtil napòr;
Judov-robóv — nebés jih strla je kazen zidarje,
Ker so zavrgli nekóč vogelni kamen svetá. —
Tôda, orjaški pomník, na tebi še druge sledove
Včrtane v skalnati zid gleda strmeče oko.

¹⁾ Glej „Dom in Svet“ 1892, št. 1—5; 1893, št. 2 in 3.

„DOM in SVET“ 1895, št. 4.

Ni nam izbrisal jih čas, na veke ne bo jih izbrisal,
 Déžja in plôhe naliv ni jih, ne bo jih izpral!
 Znaki sramôte so to in krutosti črne poteze,
 Srage nedolžne krvi, ki se točila je tod.
 Znaki sramôte, ki vaš jih risal pohlèp je, trinógi,
 Srage nedolžne krvi, ki jih pisala je strast! — —
 V davno stoletje nazaj moj duh se v poletu zamika,
 V strašen pred sabo prizòr žalno upira pogled:
 V blesku in siju krasán Kolosej do nebá se dviguje,
 Kdo bi mu vso veličast, kdo bi opisal mu čar?
 Ljudstva se hrumna druhal po sedežih gnête v višini,
 Sije razkošje jim z lic, strast in pohlèp iz očij.
 Mnogi že pasejo dan ob igrah se krutih, krvavih,
 Mnogi že bórec je pal njim na veselje in smeh.
 Temu je tekmecca meč prebódel razgaljene prsi,
 Onemu sužnje teló leva raztrgal je zob . . .
 Ni jim nasičen pohòt, še lepših zahtevajo iger —
 Z zlatega sedeža car svoj je odpòslal ukaz . . .
 To je šumenje, hrumenje, nestrpno se množica giblje,
 Prsi dviguje jim strast, dušo jim žeja morí;
 Žejni so, žejni krvi, mučeniške krvi kristijanske,
 Skoro povelje se daj, skoro prični se nastòp!
 Zdajci vse tiho za hip — — V Vestalkah srcé zatrepeče,
 Kruto, pohòtno srcé — žèni največja nečast!
 Starčka upógnjenih rám, s srebrno, častitljivo glávo,
 Divja prisuje svoját v sredo aréne kolnèč . . .
 Divje zaòri ves ljud po sedežih krožnih v gledišču,
 Vótlo grmí od zidov klicev, vriskanja odmev.
 Rôke udarijo v plosk, in v kletkah železnih aréne
 Tiger zarjòve in lev, novega plena želján.
 Starček poklekne srčán, k nebesom mu splavajo želje:
 „Tvoja pšenica, Gospod — naj jo le zmelje zverjád!“
 Zopet vse tiho za hip — — Zdaj rôko povzdigne Vestalka,
 Kletkam se duri odpró, levom je dana prostóst . . .
 To je šumenje, hrumenje in rádot in sreča med ljudstvom,
 Sam božanski se car v sladkem razkošju topí.
 Z zlatega sedeža zrè, kakó na aréni umira
 On, ki ni môlil bogóv, ni jim zažigal kadil.
 „Vsak naj pogine takó!“ — in ljudstvo napáseno vpije:
 „Črt kristijanom in smrt — živel naš božji vladár!“

* * *

In za nastopom nastòp — — Kdo vaše preštèl bi število,
 Slavne junaške vrsté, ki ste umirale tu?
 Eden samó je vas štel in v knjigo vas pisal življenja:
 On, ki vam palme odbral, On, ki vam zmago je dal.
 V knjigo življenja zvestó vse muke je pisal in vzdihe,
 Vence vam plétel je sam, vence iz večnih cvetic. —
 Ródu brezbožnemu pa pogube je pisal osveto,
 Trnjevi plétel je bič ródu najvišji Gospod.
 Davno že vdaril je ž njim po njem in kraljestvu njegovem,
 Vdaril po njega bogéh — vse je potrebil z zemljé;
 Vse je potrebil z zemljé: bogastvo rodú in veličje,
 Slavo in srečo in moč — vse je potrebil z zemljé . . .
 Vi ste ostali samó, zidovi poráženi, gòli,
 V vas je začrtan ostal ródu sramôte spomin;
 Ródu sramôte spomin, poganskemu davnemu ródu,
 Nam pa resnice izràz, vere je naše dokáz — —

Dvignite, dvignite glas, govoríte, ve stene mrakôtne:
 Kaj jih privêlo je v smrt hrabre junake nekóč?
 Starčke, možé in žené, otrôke in nežne device,
 Ko jim je zláta mladost v prséh razprézala kal?
 V smrt, ki je strla jim vse: ljubezen in nádeje zôrne,
 Slast, uživánje in čast, ki jih ponujal je svet?
 S sedežev rógal se Rim, režale tu doli so tigre,
 Njih pa ni gênil zasmeh, zdrobil poguma ni strah — —
 Stene šepečejo, čuj . . . skrivnostno je to šepetanje,
 Moje pa ume srcé gláse, ki tajno šumé.
 Spev se mi zdijo ubran, kot da ga prepevajo trume,
 Ki napojile so tlà s sveto, nedolžno krvjó —
 Slušam in slušam ga nem, takó mi je milo pri duši:
 Spev o resnici je to, božje ljubezni je spev!

M. O.

Huda ura.

(Spisal dr. Jos. Križan.)

(Dalje.)

Opisati treba tudi pojave, kateri spremljajo hude ure. Hude ure so vzrok, da se svetijo visoki predmeti, n. pr. križi na zvonikih, posebno ako dobro prevajajo električno. Ta pojav je bil znan že starim narodom. Plinij pripoveduje, da je opazil svetlobo na kopju vojakov, ki so po noči stražili. To svetlobo je tudi opazil na jadrnih in drugih delih ladije. Baš tako omenjajo tudi Seneka, Plutarh in Lucijan tako svetlobo. Zgodovinar Tit Livij, roj. 59. l. pred Kristusom, pripoveduje, da so v drugi punski vojski (l. 218. do 201.) v Siciliji vojakom po noči goreli meči. L. 214. pred Kristusom je tako gorela v Apuliji zelena palma, in l. 196. pred Kristusom sta gorela bodca dveh sulic v hramu Monete. Taka svetloba se imenuje svetloba sv. Elma (Elije).

Svetlobo sv. Elma so opazovali tudi v najnovejših časih. Prikazuje se, kadar se bliža huda ura. Lichtenberg je leta 1763. opazil svetlobo sv. Elma na zvoniku sv. Jakopa v mestu Göttingen. Menger je leta 1778. opazil svetlobo sv. Elma v mestu Rouen za časa hude ure. Sauvan jo je videl na zvoniku Grands-Augustins v Avignonu leta 1783. Župnik Biron v Plaucet-u na Francoskem jo je opazoval 27 let na križu zvonika svoje cerkve ob hudi uri. Dné 28. svečana l. 1852.¹⁾ so opazili v Teisenu na zvoniku tako svetlobo sv. Elma, da se je ljudem zdelo, kakor bi gorel zvonik. Prochaska²⁾ je opazil dné 8. rožnika leta 1886. v Pragi ob hudi uri na Marijini cerkvi jednako svetlobo.

Svetloba sv. Elma se ne opaža samo na križih zvonikov in na drugih vrhéh, ampak tudi

na travi, na listju dreves in na površini vode ribnikov in morja. V južni Afriki je opazil Burchell na livadi svetlobo sv. Elma, in visoka trava je bila zaradi te svetlobe kakor v plamenu. Leta 1856. je opazil Kleefeld blizu Danziga ob hudi uri na vsakem listu jesenovca plamen, ki je bil prav za prav svetloba svetega Elma.

Lep primer svetlobe sv. Elma omenja časnik „La lumière électrique“ 1. vel. travna l. 1880. V Saint Cergues-u je bil cel smerekov gozd zaradi svetlobe sv. Elma kakor v plamenu.

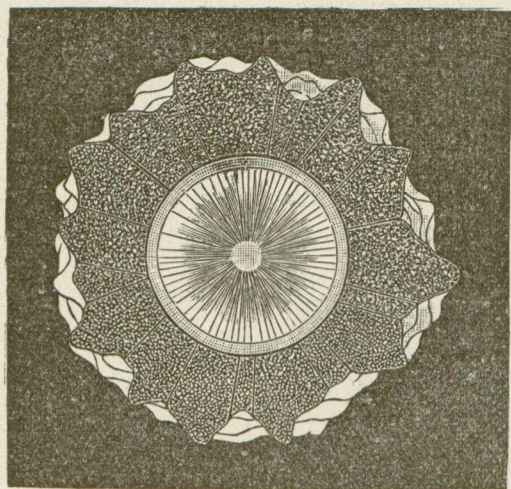
Opaza se tudi na ljudeh in živalih. L. 1817. je opazil Braid na ušesih konja, katerega je jezdil, plamen, in tudi njegov klobuk je bil okrožen s plamenom. Ko so se dné 8. velikega travna leta 1831. častniki v trdnjavi Bab-Azou-nu v Algiru sprehajali gologlavi ob hudi uri, opazili so drug drugemu na glavi svetle plamene. L. 1880., kakor pripoveduje „La lumière électrique“, svetila se je obleka šestih oseb ob hudi uri na Velikem Zvonarju zaradi svetlobe svetega Elma, kakor bi gorela.

Hudo uro spremlja dalje toča, katera uničuje trud marljivemu poljedelcu. Toča je po obliki in velikosti jako različna. Njen postanek in njeno razširjanje je kaj nepravilno. Toča je redkokdaj popolnoma okrogla, ampak je podolgasta in ploščasta. Njena površina ni vselej gladka, ampak je tudi hrapava. Ako z nožem razkoljemo zrno toče, tedaj se uverimo, da je v njeni sredini belo neprozorno jedro. To jedro je, kakor se prepričamo z drobnovidom, iz ledenih vledencev. Nekatera zrna imajo dve jedri ali pa celo tri. No, dobi se tudi toča, ki ima

¹⁾ Wiener meteorologische Jahrbücher.

²⁾ Meteorologische Zeitschrift 1886.

na jedru več ledenih trakov in zato jo imenujemo roglato točo. Videli so pa že tudi točo,

Prerez točnega zrna.

ki ni imela nobene izmed omenjenih oblik; padale so kar ledene piramide ali kosovi ledú.

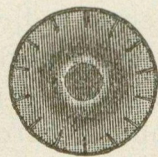
Po velikosti je toča prav različna. Drobna je kakor solika, ali pa je debela kakor leščniki, orehi, golobja ali kurja jajca.

Dosedanje opazanje nas uči, da pada toča v zapadni Evropi dosti večkrat, nego v iztočni. Navadno pada toča ob največji dnevni vročini, toda opazili so, da

gre tudi po noči. Toča se loti kakega kraja večkrat tedaj, ko ga prično drugače obdelovati, kakor so ga poprej. N. pr. v Casalbere-u v Dolnji Italiji ni bilo nikoli toče; toda od tedaj, ko so na bližnjem hribu posekali gozd, bíje toča vsako leto. Navadno je toča omejena na majhen prostor ali pa se širi samo v ozki progí. Dogodi se vendar tudi, da se toča širi v dveh vsporednih progah, kateri sta često tudi po več milj oddaljeni druga od druge.

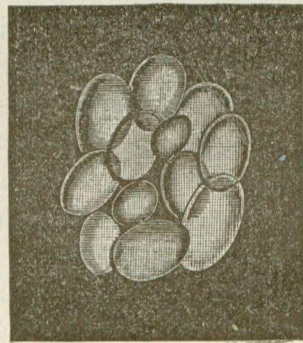
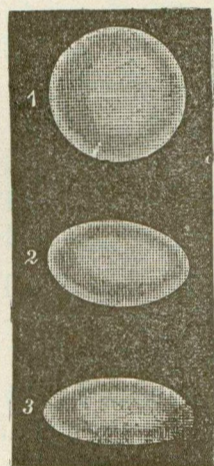
Zrni toče, ki je padala v Amiensu 19. grudnia 1. 1884.

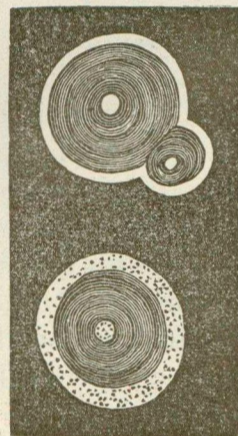
Ko se nam približa toča, sliši se že od daleč v zraku nenavaden šum. Ta strašni šum ni samo znan ljudem, ampak poznajo ga tudi živali. Že Aristotel pripoveduje, da se pred točo sliši poseben šum. Ta strašni in nenavadni šum so slišali opazovalci tudi v najnovejšem času.

O načinu, kakó nastane toča v zraku, ubijali so si glave razni imenitni učenjaki. Poslušajmo torej, kako nam razlagajo postanek toče.

Volta pravi: Solnčni žarki ogrevajo gorenjo stran oblaka, in zato izhlapeva vlaga iz oblaka. Ob enem se posuši tudi zrak nad oblakom. Gorenja stran oblaka popolnoma posrče solnčne žarke in vsled tega se vodeni pari naglo tvorijo in dvigajo iz oblaka. In ker je zrak nad oblakom silno suh, godi se vse to še hitreje. Kadar pa tekočine izhlapevajo, porabljajo vselej veliko topline; jemljejo torej toplino bližnjim telesom in jo uporabljajo. To použito toplino imenujejo „vezano“ toplino. Prav vsled tega rabi tudi gornji del hudournega oblaka veliko topline, ker namreč v gornjem delu hudournega oblaka vlaga izhlapeva. In kolikor topline rabi gornji del oblaka, toliko je vzame dolnjemu delu, in vodeni mehurčki v tem delu oblaka zmrznejo. Vsled tega izhlapevanja pa nastane nad prvim oblakom nov oblak; novi oblak je pozitivno električen, spodnji, t. j. prvotni oblak, je pa negativno električen. Ledeni in vodeni mehurčki tega oblaka postanejo tudi negativno električni in zato jih dolnji, tudi negativno električni oblak, odbija, zakaj odbijajo se telesa, ki imajo istoimensko elektriko; privlačujejo se pa telesa, ki

Oblike točnih zrn.

imajo raznoimensko elektriko. Gornji novi oblak je pa pozitivno električen, torej ima nasprotno elektriko kot preje imenovani negativno električni vodeni in ledeni mehurčki: to je pa vzrok temu, da gornji novi oblak te mehurčke privlačuje. Toda, ko pridejo ti ledeni mehurčki v gornji oblak, spoji se njihova negativna elektrika s pozitivno oblakovo, in ledeni mehurčki dobé pozitivno elektriko; zato jih pa zdaj gornji oblak odbija in dolnji privlačuje. Ledeni mehurčki padajo vsled tega na prvotni oblak. Med tem, ko ledeni mehurčki skačejo od dolnjega oblaka k gornjemu in zopet nazaj, zgoščujejo se v tem prostoru vodeni pari vedno dalje in dalje, in baš zato rastejo ali se povečavajo ledeni mehurčki. Ti gibajoči se ledeni mehurčki se teró med seboj in provzročajo oni nenavadni šum, ki smo ga preje omenili. Ko so že ledeni mehurčki tako veliki, da jih dolnji oblak zaradi velikosti ne more več odbijati proti gornjemu, tedaj padajo kot toča na zemljo.

Frančišek Mohr ugovarja temu razlaganju toče tako-le: Ako solnčni žarki povzročajo izhlapljanje na gorenjem delu oblaka, tedaj se logično ne more trditi, da je to izhlapljanje vzrok zmrzavanju, ker topli solnčni žarki ne morejo povzročati mrzline. Dalje je pa tudi neverjetno, da bi elektrika oblaka mogla dvigniti toliko množino ledú, in ako bi bilo to tudi možno, morala bi se baš elektrika obeh oblakov sprožiti zaradi toče.

Kämtz je opazil, da nebo na dan toče že v jutro nima prave modrine. Mrežasti oblaki rahlo preprezajo na nekaterih mestih modrino, ali so pa v veliki množini v popolni svoji obliki. Neznosni pritisek zraka in padanje barometra naznanja, da je v zračni višavi jug, akotudi je na zemeljski površini tišina. Zato je na zemeljski površini jako soparno, in zrak nad zemeljsko površino se silno ogreje. V višavi kakih 2500—3000 *m* pa je mrzlo, toplomer kaže ničlo. Zaradi tega razločka zračne topline se topli zrak dviga v višave, in gornje plasti se skoraj nasitijo z vodenimi pari; zato se delajo čopasti oblaki. Ti oblaki postajajo vedno bolj gosti ter se kmalu premené v kôpe, katere se naglo širijo. Ti oblaki se zgoščajo zaradi pritiska mrzlega zraka, ki od zgoraj z velike višave tišči na zemljo, ter se napolnijo s silno elektriko. To zgoščanje vodenih parov je posebno naglo tedaj, kadar se sever bíje z jugom. Ta boj se opazi po tem, da se oblak v vrtincu vije, in dozdeva se, kakor da bi vsak trenutek hotel pasti z neba na zemljo. Dolnja plast oblaka je siva, gornja je pa temna in dozdeva se, kakor da bi se ti dve plasti gibali nasprotno. Veter je vedno močnejši, in vodeni mehurčki se izpreminjajo v babje pšeno; ako postane babje pšeno debelejšje, potem je toča. Ako je oblak, v katerem je na omenjeni način nastalo babje pšeno, visoko, in je spodaj zrak topel, tedaj se dogodi, da na vrhah visokih gorá pada sneg ali babje pšeno, na podnožju v ravnini pa dež. Zrna babjega pšena se v tem slučaju zopet raztopé, ko padajo skozi topli zrak. Ako je dolenji zrak tudi hladen, tedaj pada na zemljo babje pšeno. Toda lahko se zgodi, da zrna babjega pšena padajo skozi redek oblak, tedaj se vodeni pari na površini zrn zgoščajo in se izpreminjajo v male vledence ali kristale, in padajoča zrna imajo obliko debelega snega. Ako zrna babjega pšena padajo skozi gost oblak, v katerem so vodeni mehurčki ali kapljice, tedaj se ti mehurčki ali kapljice primejo zrn babjega pšena in zmrznejo na njem. Ta led se vleže okrog zrna babjega pšena kakor prozorna gladka skorja.

Glavni vzrok toče je torej nagla izprememba topline, zato gre toča po dnevu tudi ob največji vročini.

L. 1862. je Frančišek Mohr po svoji teoriji razkladal postanek toče ter je trdil, da stvarja točo hladni zrak, ki se naglo združi z gorkim zrakom, nasičenim z vodenimi pari.

Znano je, da je zrak na zemlji najbolj gost ter da je tem redkejši, čim višji je; zbok tega je zrak samo tedaj miren, ako je zložen po svoji specifični teži, t. j. kadar je vsaka plast, ki je višja, tudi ložja. Toda zrak se zaradi odbijanja solnčnih žarkov na zemlji takoj ob tleh najbolj ogreje, zato dolgo ne miruje, ker se meša spodnji topli zrak z gornjim mrzlim in se ob njem ohlaja. Ker se pa s tem zrakom vred tudi vodeni pari ohlajajo, zato se zgoščujejo vedno bolj in bolj, dokler se ne izpremené v kapljice.

Če se pa vodeni pari zgoščajo, zmanjša se, kakor je dokazal Mohr, oblakov obseg in baš to krčenje oblaka je prvi in pravi vzrok, da se zračni mir moti. V prazni prostor, kateri nastane zaradi zgoščanja, pritisne od strani in zlasti od zgoraj nov mrzel zrak, ki zopet povzročuje zgoščanje. Toda zrak, kateri pride iz večjih višav v manjše višave, pride pod večji pritisek ter se zopet skrči, in sicer po Mariottovem zakonu. Kadarkoli premeni zrak svoje mesto, izpremeni se mu tudi obseg, in to je drugi vzrok, zakaj da se moti mir v zraku.

Prej, nego nastane toča, treba je, da se vodeni pari zgosté v kapljice. Te padajoče kapljice povzročajo v dolgih zračnih plastéh nove kapljice, ker padajoč ohlajajo zrak. Zato se pa tudi prostor vnovič zmanjša in iz višav se pomakne v prazni prostor hladni zrak; kapljice zmrznejo ter se tako izpremené v točo. Ta izprememba nastane pa samo tedaj, kadar se prostor tako zmanjša, da zrak od strani ne more izpolniti praznine, ampak da jo izpolni mrzli zrak od zgoraj. Zato se vzbudi v oblaku livkast vrtinec mrzlega zraka in po tem tudi toča. To je baš glavni vzrok, da se toča ne širi v velikem prostoru in da zadene le malo zemeljske površine.

Neodvisno od Mohra je jednako razlagal postanek toče že l. 1844. Schwaab. Ako v topli zrak pride mrzli zrak, tedaj se — pravi — vodeni pari zgoščajo. Vodeni mehurčki zmrznejo, in tako nastane sneg ali pa babje pšeno. Z daljnjim zgoščanjem se povečajo zrna babjega pšena, in tako postane toča.

Mohrovi teoriji ugovarjajo, zakaj se zrak baš od zgoraj pomika v izpraznjeni prostor in zakaj ne od stranij in od zdolaj, kjer je zrak gostejši. Dalje je Müller dokazal s poskusi, da je „vezana“ toplina, ki se použije pri hlapenju, tako mala, da se na njo ne moremo niti ozirati.

Najverjetneje razlagajo De la Rive, Dufour, Noller in Klein točo tako-le: Zgodi se, da se vodeni mehurčki v oblakih ohladé pod ničlo,

pa vendar ne zmrznejo. Ako v tako ohlajene vodene mehurčke naglo pridere hladen veter, tedaj zmrznejo; ko padajo skozi oblak, primrznejo k njim še dolnji vodeni mehurčki, in tako padajo ta zrna kot toča na zemljo.

To razlaganje potrjuje tudi izkušnja. L. 1850. sta se dvignila Barral in Bixio v balonu in v višavi 5250 m sta prišla skoz oblak, in akoprav

je toplomer kazal deset stopinj mraza, vendar vodeni mehurčki oblaka še niso bili zmrzli.

Gori omenjeno razlaganje o postanku toče potrjuje tudi moje opažanje. Dne 13. velikega travna l. 1834. na binkoštno nedeljo je provzročil namreč sever, ki je pihal s silno močjo v oblak, strašno točo okoli Varaždina.

(Dalje.)

Zajčki samostan pri Konjicah.

(Spisal Ivan Somrek.)

(Konec.)

Več stoletij je prebíl samostan med raznimi nezgodami. Napadali so ga Turki, plenili so ga kmečki uporniki, pa uničiti ga niso mogli. Za nezgodami so vselej kmalu vse popravili, in bilo je lepše kakor poprej. A prišel je drug sovražnik nanj, ki je to dosegel, kar prej vnanji sovražniki niso dosegli, niti oni, ki so se izneverili za časa razprostiranja luteranstva. Ta novi sovražnik je bil, kakor pravi Slomšek, „brezbožnega časa posvetni duh, ki je v preteklem stoletju oblastnike podkuril in nad samostane razdražil.“ Prišlo je za mnoge samostane usodno leto 1782., v katerem je tudi zajčkemu samostanu odbila zadnja ura. Dne 22. prosinca so zvedeli kartuzijani svojo žalostno usodo. Nekega jutra pridejo župljani k sv. maši, a najdejo samostanska vrata na stežaj odprta, menihe pa žalostno odpravljajoče se na pot. Ljudem se je to zdelo čudno, a kmalu zvedó, da se godi to na povelje cesarja Jožefa II. Očetje, katerih je bilo takrat trinajst, — akotudi je samostan od l. 1414. smel imeti dvajset duhovnikov-očetov, — morali so samostan zapustiti in so na župnijah pastirovali kot duhovniki, oni pa, ki so bili za pastirovanje nezmožni, dobili so preužitek. Zemljišča s poslopji vred, ki so pripadala samostanu v „Zajcklostru“, Konjicah, Oplotnici, Žičah, prevzela je sedaj država. Vse skupaj so cenili okoli 198.000 gld. vrednosti. Hišo, zvano „Zajčki dvor“ v Gradcu, prodali so za 3710 gld. Za samostansko cerkev je cesar Jožef II. sam v latinskem pismu goriškemu nadškofu predlagal, da se postavi za župnika zajčke župnije Frančišek Perko, vikar celjske mestne cerkve. Ker pa je zajčko samostansko poslopje postalo last posvêtne gosposke, ki je tam bivala in se z župnikom ni kaj dobro razumevala, župnija več let ni imela svojega župnika. Tudi samostanska cerkev je morala prenehati, in na njeno mesto je stopila njena podružnica v Špitaliču na dan svetega Filipa¹⁾

l. 1808. Država je samostanska posestva l. 1827. v Gradcu prodala knezu Veriandu Windischgrätzu za 193.000 gld., katerega naslednik knez Hugon jih ima še dandanes.

II.

Ko smo slišali nekaj najvažnejših podatkov samostanske zgodovine, mika nas še tudi zvedeti, s čim so se pečali menihi, kako je bilo njih življenje in delovanje.

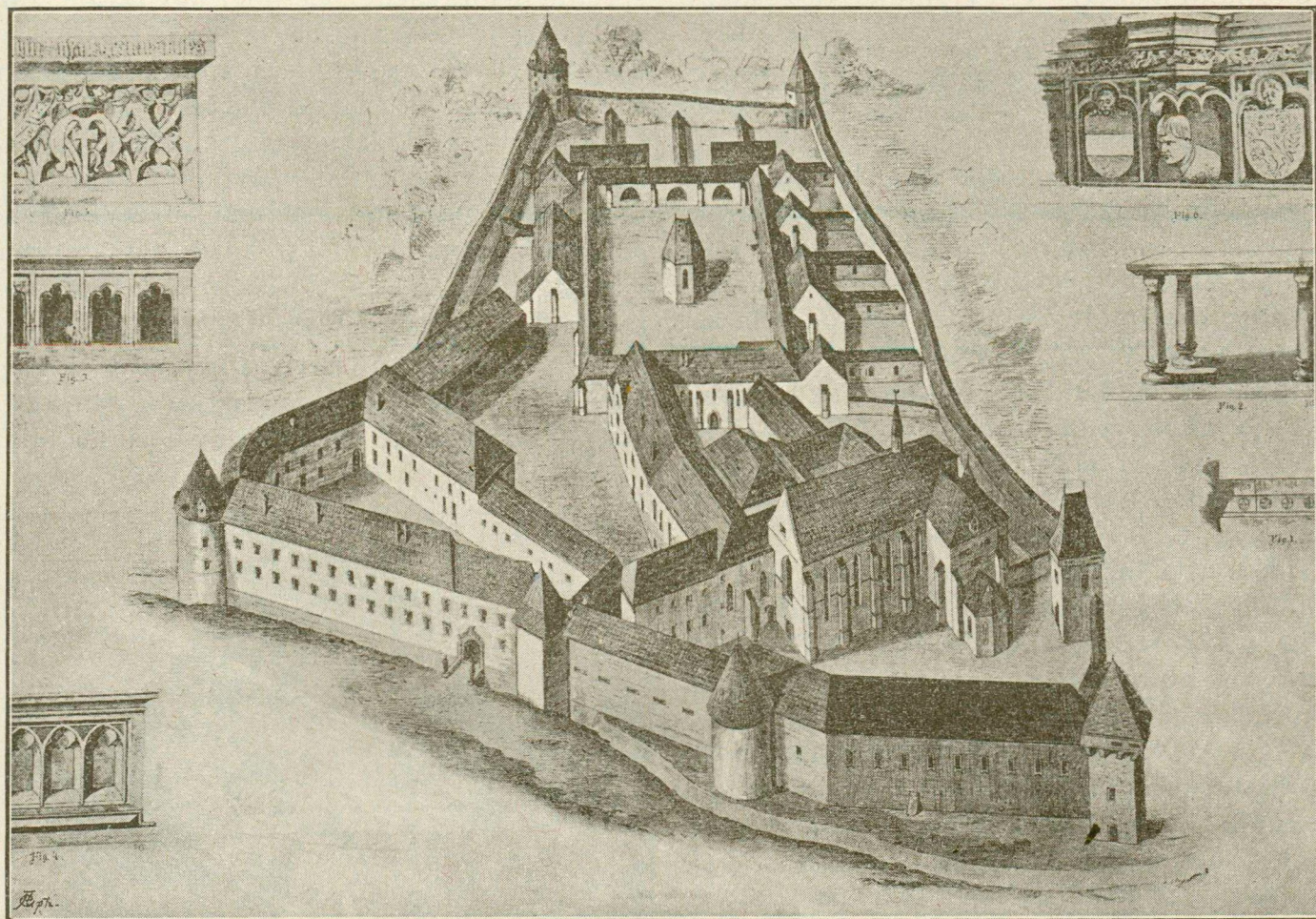
V gozdni samôti in tihoti, oddaljeni od posvêtne hrupa, v dolini, kjer se razven žvrgolenja drobnih ptičic v bližnji goščavi in razven potoka, žuborečega mimo samostanskega poslopja, ne sliši noben glas, živeli so menihi po zapovedih ostrega reda, vsak v svoji mali stanici (celici), h kateri je spadal tudi za vsakega posebej še vrtec. Tukaj so delali in molili in v pobožnem premišljevanju povzdigali svojega duha k Bogu. Živili so se le z uborno hrano. Obedovali so večinoma vsak zase, le redkokdaj skupno v svoji obednici. Molitve in vsakdanje pobožnosti pa so vedno skupno opravljali v cerkvi. Vedna tihota je vladala v samostanu, ker po pravilih svojega ostrega reda niso smeli govoriti. Le kadar so se srečali, rekali so si v pozdrav pomenljivi „memento mori“ (spominjaj se, da umreš). Obdelovati so morali tudi zemljo in so tako z dobrim vzgledom koristili celemu okraju. Puste kraje v Konjiški gori in v okolici so premenili v rodovitno zemljo. Trebili so goščave, kjer so poprej bivale zverine, in napravili tam plodovite njive, rodne vrtove in lepe vinograde. Ko pa je pozneje cesar Jožef odpravil menihe, premenila se je vsa obdelana in rodovitna okolica skoraj do cela v puščavo, kakoršna je bila nekdanj; zato je bila odprava menihov celemu okraju v veliko škodo. Med menihi so bili tudi razni rokodelci, ki so vsa potrebna hišna in poljska orodja napravljali sami. Pred nekaj leti je bil še videti v samostanu takó ume talno izdelan in izrezljan kolovrat, da ga je

¹⁾ Mnemosynon Slavicum, str. 112.

občudoval vsakdo, ki ga je videl. Znali so tudi lepo rezljati palice, tobačnice in napravljati ure. Neposvečeni redovniki ali bratje so skrbeli za gospodarstvo. Na vsaki pristavi so imeli svojega oskrbnika, ki jim je pazil na posestvo, delavce nadziral pri delu, poleg tega pa tudi skrbno gledal na to, da so vsi vestno opravljali verske dolžnosti.

Duhovniki so imeli po dnevu in po noči določene ure, ob katerih so se zbirali v cerkvi in skupaj molili in prepevali. Kdor je uro zaspal, bil je očitno kaznovan. Po dvakrat na teden so skupaj obedovali in takrat so smeli tudi govoriti.

Dvakrat na teden so napravljali skupne sprehode po bližnjem gorovju, ako je bilo ugodno vreme. Otroci iz okolice so to dobro vedeli in čakali ob stezah, ker so upali, da dobé od menihov podobic in svetinj in drugih darov. Posebno ostro jim je bil zapovedan post. Živili so se ob zelenjadi in sočivju, ker mesa niso smeli jesti, in zato izmed rokodelcev pri njih samo mesarjev ni bilo. Samo takrat, kadar je bil Božič v petek, smeli so uživati tudi mēсна jedila. Dovoljene so jim bile pa ribe. Zato so imeli blizu samostana obširne ribnike, v katerih so gojili razne vrste rib. Ribiti so pa smeli tudi

Nekdanji zajčki samostan.

po celem celjskem krogu, v Dravinji in Oplotnici, kakor smo že omenili.

Skozi samostanska vrata ni smela nobena ženska, le moški so hodili v njihovo cerkev. Za ženske je opravljal kapucin iz Celja v mali kapelici zunaj samostana sv. mašo.

Najbolj priljubljeni so bili zaradi gostoljubnosti. Kakor hitro je odzvonilo poldan, prišli so ljudje od vseh strani na kosilo. Vsakdo je dobil jesti, če je le žlico s seboj prinesel. Ženske, ki niso smele v samostan, obedovale so v bližnji hiši, ki je bila onstran ceste. Še sedaj se vidita kamenita hleba, po katerih se je merila velikost hlebov, delavcem odmenjenih. Kmetom in ubožcem so bili redovniki pravi očetje. Popotnik

vsakoršnega stanú je našel v samostanu pogrnjeno mizo. Zaradi mnoge miloščine, ki jo je samostan delil, prejeli so od Bertolda, oglejskega patrijarha, več posestev na Štajerskem (1247). Drugi dokaz njihove radodarnosti in gostoljubja je gostišče na Semeringu (Hospital am Zerenawalde), katero so dobili kartuzijani v preskrbovanje. To kaže, da so bili takrat splošno prepričani o gostoljubnosti kartuzijanskega reda. Kako bi bili sicer dali kartuzijanom tako važno mesto, kakor je bilo to gostišče, da bi gostili in spremljali ptujce in siromake, ki so potovali po tej cesti? Najboljši dokaz naše trditve je Špitalič sam, ki je od zajčkega samostana oddaljen blizu četrte ure. Kakor nam

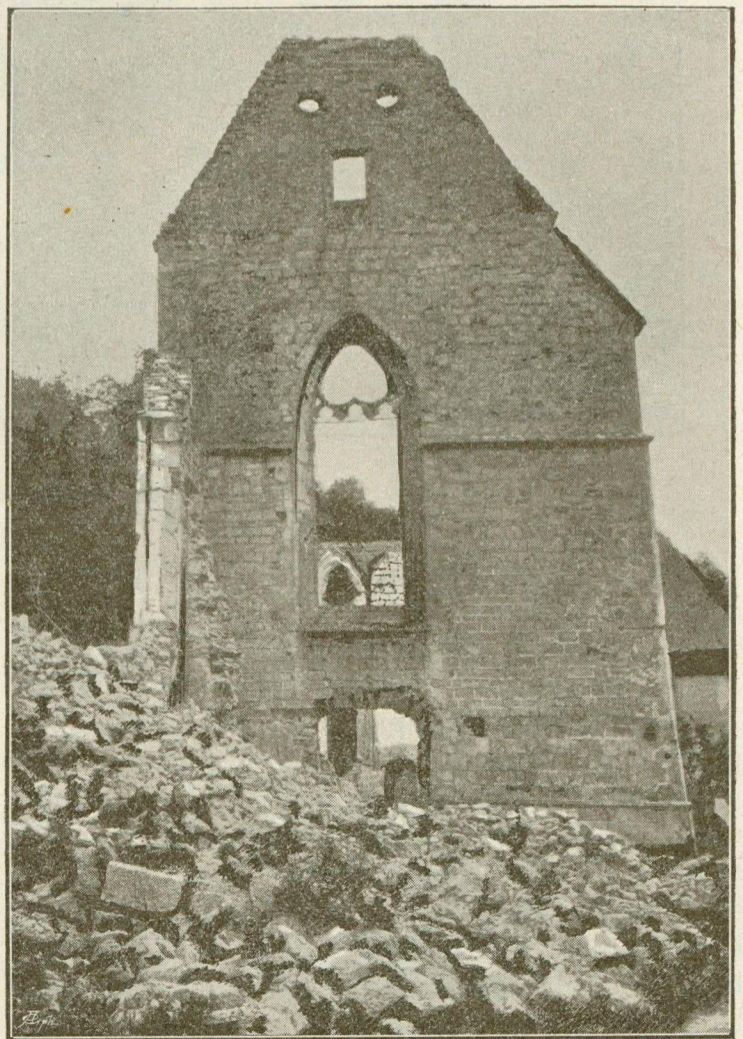
že ime pové, bil je tukaj hospital, t. j. gostišče, kjer so se sprejemali popotniki in revni ljudje, ker v samostanu za ptujce ni bilo toliko prostora, in ker je pri samostanu moral vladati mir in tihota. Pri tamošnjem gostišču so v trinajstem veku postavili tudi kapelico, ki se je pozneje povečala in je dandanes župnijska cerkev špitalska.

Menihi so pa tudi delovali na slovstvenem polju. V trinajstem veku je opeval oče Filip življenje Marijino v pesmih, ki so bile razširjene po celi Nemčiji. Samostanski prednik Konrad (1342) je slovel radi učenosti in zložil več cerkvenih himen in pesmij v latinskem jeziku, kakor: *Matutinale B. V.*, *Hymnus de eadem B. V.*, *Psalteria rythmica*, *Tractatus super Alleluja paschali*. Ravno tako se omenja kot pisatelj prijor Matevž II. (1531 — 1540), ki je spisal „*Flores campi — maior et minor*“. Letopise ima samostan od svojega početka do časa svojega prestanka. Njegova knjižnica je bila obširna in sloveča. Iz nje sta tudi med drugimi zajemala gradivo za svoje razprave slavni Erazem Fröhlich in Hijeronim Pez. Gotovo bi imela za Slovence marsikaj važnega in zanimivega, ko bi se nam bila do dandanes ohranila. A le malo knjig se je rešilo, samo tiste namreč, ki so bile že med ljudstvom razširjene, predno se je odpravil samostan. Med narodom so širili razne nemške in gotovo tudi slovenske knjige. Narod jih visoko čisla in dobro shranjuje, ker se boji zanje. Zato je tudi prav težko pozvedeti, če jih imajo še pri kaki hiši. Pri neki hiši so mi pokazali več homiletičnih nemških knjig in tudi slovenskih iz prejšnjih stoletij, o katerih mislim ob drugi priliki še več povedati, ako bom mogel najti še kaj novega. Vse druge knjige so se pogubile in uničile. Izmed mnogih raznih rokopisov, kodeksov in diplom se nam ni skoraj nič ohranilo. Menihi so bili razdraženi zaradi krivice, da imajo za ves svoj trud le to plačilo, da morajo zapustiti prostore, ki so jih povečali pobožni vladarji prejšnjih stoletij. V tej razburjenosti in žalosti so na kólih izvozili stare listine na neko njivo in tam vse sežgali, rekoč, naj za nami ne bo nobenega spomina.¹⁾ Kar pa je ostalo, to so državni služabniki, ki so po l. 1782. prevzeli oskrbovanje samostana, z vzgledno nevednostjo prodali nekemu milarju v Konjicah, ki je kupčevalcem zavijal milo v listine in knjižne liste. Potemtakem nimamo skoro nič ostankov slovstvenega in umetniškega delovanja zajčkih menihov, akotudi so mnogi izmed njih bili umetelniki, pesniki in slikarji.

Posebno v stavbarstvu so kazali veliko spretnost. Samostan je imel imenitne stavbe, ne le

take, ki so bile potrebne za trdnjavo in tabor proti navalom sovražnikovim, ampak tudi take, ki nam kažejo, da je v samostanu cvetla stavbarska umetnost. Dasi je bil prostor, kjer je stal samostan, le majhen, vendar se je pri zidanju porabil prav dobro. Od habsburškega vojvode Albrehta III. so dobili (l. 1366.) dovoljenje, da smejo samostan izpremeniti v trdnjavo, da bi bili varni vsakoršnih napadov. Obdali so samostan z visokim močnim zidovjem, katero občudujemo še dandanes. Zid je imel zgoraj mnogo pošév proti soteski obrnjenih lin ali puškaric, skozi katere so streljali, da se ni mogel sovražnik bližati trdnjavi. Te puškarice so prav spretno napravljene. Če pogledaš zid od zunaj, je luknja tako mala, da se komaj vidi, a od znotraj je velika doblina za strelca. Za brambo so imeli tudi rove in prekope, v katere so napeljavali vodo. Večkrat so se morali braniti Turkov, katere so pa večinoma slavno pregnali s pomočjo kmetov, kateri so iskali v samostanskem zidovju zavetja. Obzidje je imelo sedem utrjenih in precěj visokih stolpov, izmed katerih so še posamezni dobro ohranjeni.

Med celo vrsto stavb, hodnikov in zagraj vzbudi našo pozornost najprej samostanska cerkev, ki je središče celega sela. Kdaj je bila ta

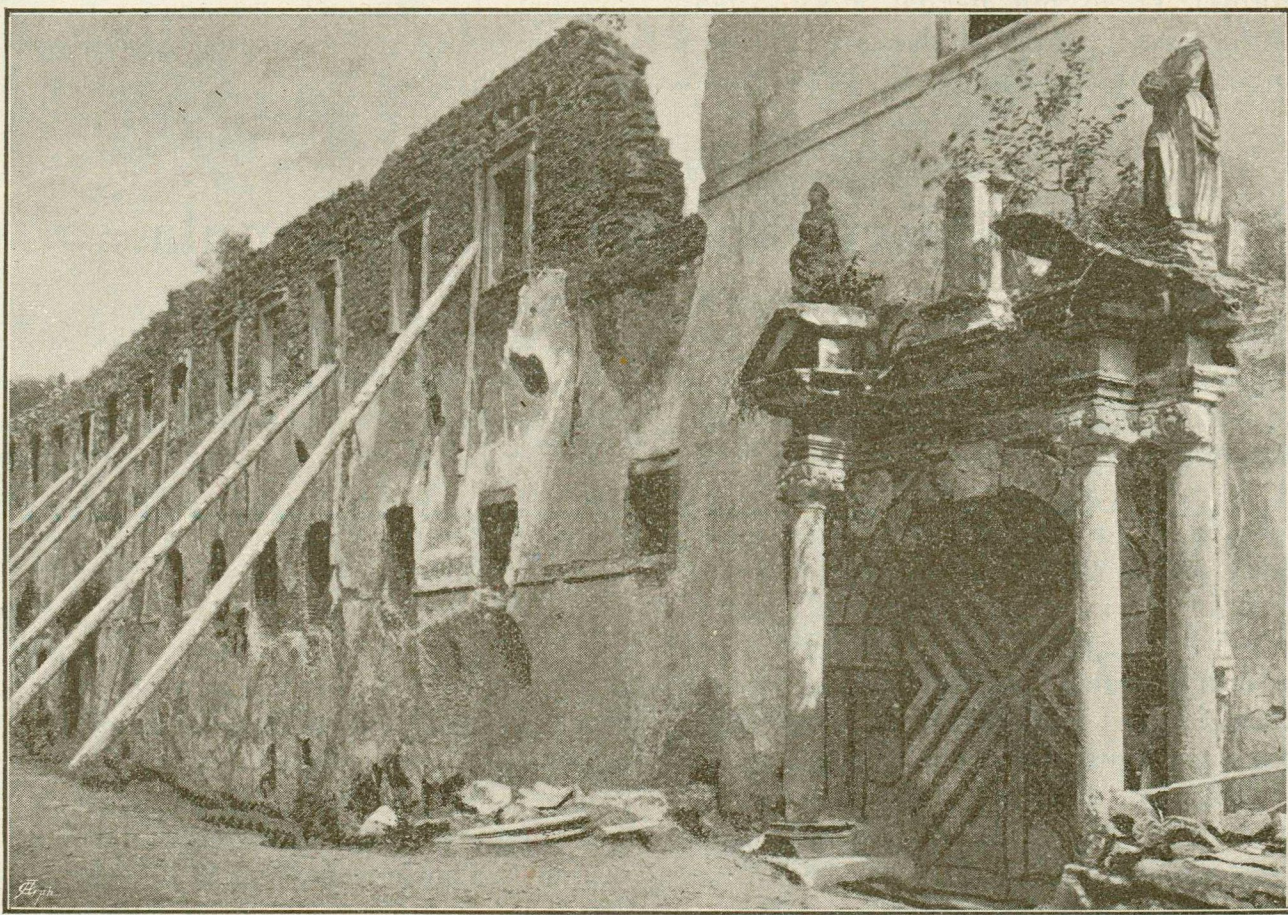

Razvaline cerkve zajčkega samostana.

¹⁾ Davorin Trstenjak: Novice 1881.

zaradi svoje krasne gotike slavna cerkev postavljena, ne vem za trdno. Da je samostan kmalu po ustanovitvi potreboval cerkve, o tem ni dvomiti. Prva cerkvica, ki jo je akvilejski patrijarh Bogomir v navzočnosti mnogih cerkvenih in posvetnih gospodov posvetil l. 1190. in katera je bila štiri leta pozneje dokončana, predelala in povečala se je v 14. stol. Okrožica (Gesimse), ki je bila pod zadnjo tretjino na cerkvenem zidu, kjer postaja zid drobnejši, kakor tudi spodnje obzidje s svojimi olepšavami, kažejo prejšnjo obliko in velikost cerkve. Bila je najprej zidana v romanskem zlogu, kar potrjuje tudi romansko okno na severni strani. Prenovili pa so cerkev

v novo gotsko obliko, kakoršno je imela v poznejšem času, pač šele v začetku 15. stoletja. Tedaj se je za tretjino povikšala, dobila znotraj štiri križne svode nad ladijo in mnogokotni svod nad velikim oltarjem, zunaj pa podpornike, gotska okna in olepšavo v tem novem zlogu. Imela je podobo pravokotnika (dolžina 30 m, širina 7 m) in proti vshodu apsido, ograjeno s peterimi stranmi pravilnega osmerokotnika. Na južni strani cerkve je prizidana zakristija¹⁾, ki je bila najprej kapela, v kateri so opravljali menihi svojo službo, dokler še ni bila zgrajena cerkev (l. 1194.). V tej kapeli je počival Ulrik Savinjski, sedmi slobodni gospod²⁾, in tukaj so

Ostanki zajčkega samostana.

bili ostanki Otokarja V., njegove soproge Kuniunde in njenega sina, zadnjega Travnjavca Otokarja VI., v rakvi, ki smo jo že omenili. Leta 1826. so se Otokarjevi ostanki prenesli v renski samostan. Kapelica je bila dvostropna in nekako predpodoba, po kateri so pozneje postavili veliko cerkev. Na levi strani cerkve je bila obednica, ki se takoj spozna po dveh gotskih oknih. Razven tega še opazimo prijazne hodnike okoli štirivoglatega dvorišča, katero ima v sredini lično, še dandanes dobro ohranjeno kapelico. Njen črtež je pravilni osmerokotnik, katerega strani so 5 m dolge. Znotraj jo diči križni svod, čegar lepšalna rebra delajo zvezde in razsvetlujejo tri okna. Stavba je, kakor

kaže letnica pod solnčno uro, iz l. 1469. Služila je za pokopališče samostanskih predstojnikov (Priorengruft), katerih je bilo lepo število sedeminsedemdeset. Med temi je bil v letih 1391.—1410. poglavar ali general celega kartuzijskega reda. Okoli hodnika so bile celice za posamezne menihe z malim vrtom, ki ga je moral vsak sam obdelovati, kjer si je tudi sam izkopal svoj grob.

Tak je bil nekdanj samostan, ki je slovel daleč po svetu. Bil je starejši, kakor vsi drugi kartuzijski samostani ne le na Slovenskem,

¹⁾ Imenuje se: „primus nostrae foundationis locus.“ Zajčki letopis.

²⁾ Lapajne: Zgodovina štajerskih Slovencev, str. 88.

ampak tudi na Nemškem. Pa od njega nam ni ostalo drugega, kakor žalostna groblja. Cerkev je razpadla z vsem umetelnim lišpom. L. 1818. so oltarje, orglje, cerkveni tlak in raznovrstne cerkvene reči prodali in, kolikor se je dalo, raznesli na vse strani. Zidovje je razpadlo, oboki in stebri so se porušili, in tam, kjer se je nekdanj razlegalo pobožno petje, odmeva sedaj žvrgolenje krilatih pevcev. Srobotje in bršlin zdaj „samostan objema, hranjuje nja spomin“. Od poslopja stoji del, ki je na južni strani. Na teh delih je še streha; viničar in neki lovec stanujeta še tukaj. Seveda je še več sob, v katerih bi se dalo stanovati, ki so pa prazne in zapuščene. Kaka razlika med sedanjim in nekdanjim časom!

Popotniki, ki so bili nekdanj v samostanu dobro došli gostje, morali bi danes z žalostnim srcem potovati mimo, zaman bi iskali gosto-

ljubnega sprejema, ker je vse zapuščeno. Vsako leto še pride mnogo ptujcev od vseh strani, ki občudujejo velikansko zidovje v tej tihi samoti, zvesto poslušajo narodne pravljice o nekdanjem bogastvu „Zajckloštra“, kakor ga ljudstvo imenuje, in o velikih zakladih, ki so zakopani v porušenih kletih.

Po noči hod'jo kopat,
Zidovje rušijo;
Pa groza jih obide,
Brez d'narjev odtekó.

Od leta do leta samostan bolj razpada, ker ga nihče ne popravlja. Če še zanaprej tako ostane, izgubil se bo vsak sled in le narodna pravljica bo oznanjala poznejšim rodovom, da je tukaj nekdanj stal samostan gostoljubnih „belih menihov“.

Roditelja rimskega cesarja Romula.

(Spisal Andrej Fékonja.)

Jugoslavija, posebej nekdanja Panonija in stara Dalmacija, je domovina več rimskih cesarjev. Tako je bil n. pr. Decius rojen v Bubaliji, selu pri Sirmiju (Srem); Claudius II. je bil kmečki sin iz Panonije, Aurelianus tudi kmečkih starišev sin iz Srema; Probus je bil tudi kmečki sin iz Srema. Zatem Valerius Diocletianus, sin oslobojenega sužnika v Dalmaciji, rojen je bil v mestu Diokleji; Julius Nepos je bil tudi doma iz Dalmacije. A poslednji zapadno-rimski cesar Romulus Augustulus je izšel, vsaj posredno, zopet iz Panonije, iz davnega Petovija — sedanjega Ptuja. — In o tega-le roditeljih izpregovorimo tu nekoliko.

Cesarja Romula otec Orestes.

Znan je v povestnici Romula Augustula otec, rimski patricij Orestes, svoj čas upravitelj zapadno-rimskega cesarstva.

Orestes je bil, kakor piše vrstnik Priskos¹⁾, rodom Rimljan in je bival v posavski Panoniji tedaj, ko je to pokrajino imel v oblasti hunski kralj Attila (že Roas od l. 432. po Kr.). Otec njegov se je (po istem poročilu) zval Tatullus in je bil že preje v službi pri Attilu, kar je tudi sinu Orestu pripomoglo, da je postal tajnik hunskega kralja. Attila je Oresta jako čislal ter ga je leta 448. odločil z nekim Edekonom v odposlanca k vshodno-rimskemu cesarju Teodoziju II. Za ženo je imel Orestes hčer nekega

petovijskega grofa Romula, katerega je zapadno-rimski cesar Valentinianus III. l. 449. poslal z noriškim namestnikom Primutom in vojskovojem Romanom i. dr. v poslanstvu k hunskemu kralju Attilu v gorenje Potisje.¹⁾

Po Attilovi smrti l. 453. je ubežal Orestes z neizmernimi zakladi v Italijo, pridobil si tam z bogastvom in duševnimi zmožnostmi službo vojaškega poveljnika, dostojanstvo rimskega patricija ter veliko veljavo v političkih poslih tedaj že propadajoče zapadno-rimske države. Tedanji cesar Julius Nepos je menda slutil nevarnost, pa je odredil Oresta za zapovednika v Galijo, odkoder je bil pozval k sebi Decija ali Aekdicija, sina bivšega cesarja Avita. Orestes vendar ni šel v Galijo, temveč se je, zaupajoč na udano si vojsko, uprl svojemu cesarju. Nepos se umakne v (tedanje stolno mesto) Ravéno, a Orestes ga tukaj zmaga, zato pobegne cesar v Dalmačijo. Mogočni poveljnik Orestes pak postavi na cesarski prestol svojega sinka Romula Momyla, porogljivo Augustula zvanega, dné 31. vinotoka l. 475.; namestu mladoletnega vladarja je pa sam upravljal zapadno-rimsko cesarstvo.²⁾

A skoro dobi Orestes sam protivnika. Rimljanski zavezniki, Scyri, Rugovi, Turcilingi in Heruli so zahtevali večje in večje plače, napo-

¹⁾ Isti čas je bil tam pri Attilu tudi Grk Priskos, odposlanec ces. Teodozija, ter je zanimivo opisal svoje potovanje in vsprejem pri hunskem kralju.

²⁾ Anon. Valés. p. 303; Jordanes de reb. getic. c. 45. Miscella XV. ap. Muratori SS. Rer. Ital. I. 99.

¹⁾ Priscus Rhetor. I. p. 25.

sled celó tretjino vseh zemljišč v Italiji. Ker jim Romulus, oziroma Orestes, tega ni dovolil, izberó omenjeni narodi svojega nekdanjega vodjo, herulskega kneza Odoakerja, ki je bil poleg Oresta znamenit na cesarskem dvoru, za kralja ter prideró iz Panonije skozi Norik proti Italiji. Orestes gre Odoakerju nasproti do Ligurije; a ker je bila njegova vojska preslaba in ne prav zvesta, umakne se v Pavijo, da bi se branil. Toda Odoaker pridobi in opleni mesto ter vse pokonča z mečem in ognjem. Tudi Orestes je bil ujet, odveden v Placencijo in tu z bratom Pavlom vred umorjen dné 28. vel. srpana l. 476. uprav na obletnico, ko je bil pred letom dnij vzal krono cesarju Nepotu.¹⁾

Odoaker pa je šel dalje v Ravéno, tukaj Romula Augustula odstavil od vladarstva, zaradi mladosti mu prizanesel, odločil mu dohodka šest tisoč „solidos“, a ga je prognal na grad Lukulanum v Kampaniji (sedanje mestece San-Severino blizu Neapolja) ter sam zavladal kot kralj Italije.²⁾

Z Romulom Augustulom pa je jenjal naslov cesarjev v zapadno-rimski državi.³⁾

Mati cesarja Romula.

Slišali smo, da se je bil Orestes oženil s hčerjo Romula iz mesta Petovija, kateri Romulus je bil odlikovan z grofovskim dostojanstvom, kakor veli omenjeni Priskos l. c. p. 38. In ta ptujška grofinja je torej tudi bila mati poslednjega zapadno-rimskega cesarja Romula Augustula. Več nam o njej ni znano nič izvestnega, ne po imenu, ne po dejanju.

No, nemški cerkveni povestničar dr. Alojzij Huber (*Geschichte der Einführung und Verbreitung des Christenthums in Südostdeutschland*) I. 402 misli, da je žena patricija Oresta, oziroma mati odstavljenega cesarja Romula, bila ona vdova Barbarija, o kateri pripoveduje menih Eugipius: „Vita s. Severini“ c. 46, da je okoli l. 492. v Lukulanu napravila sv. Severinu lep grob in postavila njegovim učencem velik samostan.

Eugipius namreč pripoveduje, kako so šest let po smrti pobrežno-noriškega „apostola“ opata Severina (l. 482.) šli njegovi učenci in tam živeči Romani pod vodstvom grofa Pierija l. 488. v Italijo, nesoči s seboj svojega nekdanjega samostanskega otca ter se nastanili v kraju Mons Feletes v Veneciji. Kaka tri leta zatem pak je — veli Eugipius doslovno — „pleme-

nita žena Barbarija b. Severina, katerega je po slovesu ali po pismih s svojim nekdanjim soprogom poznavala prav dobro, počastila z gorečo pobožnostjo. Slišavša namreč, da je bilo po njegovi smrti telo svetnikovo z veliko častjo prepeljano v Italijo in do tega časa zemlji nikakor ne izročeno, vabila je častitljivega mašnika našega Marcijana, pa tudi vso družino, v pogostnih pismih. Tedaj je bilo s poveljem sv. Gelazija, papeža stolice rimske, položeno na gradu lukulanskem po rokah sv. Viktorja, škofa, v grobni spomenik, katerega je žena sezidala. Samostan torej, na istem kraju ustanovljen v spomin blaženega moža, obstoja do sedaj . . .“¹⁾

Da je bila prav ta Barbarija žena patricija Oresta in mati cesarja Romula, tolmači Huber tako-le:

Po Eugipijevem pričevanju je bila Barbarija mestna plemenitašica (*illustris foemina*); bila je že dokaj časa vdova (*suo quondam iugali*); še dokler je njen soprog živel, poznala je že prav dobro Severina — s katerim je bil tudi Orestes prijatelj²⁾; bila je bogata posestnica, zakaj drugače ne bi mogla zidati krasnega mavzoleja ter ne samo opata Marcijana, nego tudi vse njegove samostance povabiti na svoj grad Lukulanum, kjer je nad grobom utemeljila samostan za menihe Severinove, — od koder še ima danes mesto ime San Severino.

Da je bila Barbarija lastnica lukulanskega grada pri Neapolju, temu se pač ne more oprekati; da, ta grad je bil njeno rodbinsko imenje. Ko je bil Odoaker umoril patricija Oresta in njegovega še maloletnega sina cesarja Romula Momyla vrgel s prestola, pustil je mladeniču življenje, a ga je prisilil, da se umakne v zasebstvo. Kje bi naj odstavljenec sedaj živel drugodi kakor na svojem domu? Šel pak je v Lukulanum.

Ako torej čitamo (sklepa Huber), da je Odoaker Romulu Augustulu odločil Lukulanum v pregnanstvo, to ne pomenja nič drugega, kakor da je novi vladar potrdil premaganemu cesarju njegovo posestvo.

V lukulanskem samostanu, ki ga je ustanovila in založila ta blaga žena, sestavil je Eugipius življenjepis sv. Severina, jako imeniten vir za povestnico cerkveno in svetovno iz druge polovice petega stoletja. Zato smo ji tudi mi dolžni dostojno hvalo za neprecenjeni spomenik, kateri je vsaj posredno nastal iz njene pobožne zadušne ustanove. In tako je nam še tembolj zanimiva davna naša Ptujčanka.

¹⁾ Procop. de bello goth. I. 1.; Histor.

²⁾ Anon. Vales. 303.

³⁾ Prim. G. Fr. v. Ankershofen: Handbuch der Geschichte des Herzogthmes Kärnten I. 319 i. dr., kjer so navedeni vsi dotični citati latinski.

¹⁾ Eugipius sam je bil Severinov učenec in njegov tretji naslednik v opatstvu; pisal je v Lukulanu okoli l. 511.

²⁾ O tem razpravlja Huber l. c. I. 402, 403, 404.

Dostavka.

Alb. pl. Muchar (Das römische Noricum II. 160) misli, da Orestes ni bil pravi Rimljan, ampak da je bil potomec odlične rimske rodbine v Panoniji naseljene, in da je njegovo rodno mesto bilo celó isti davni Petovij v gorenji Panoniji, ker se je namreč oženil s hčerjo rimskega grofa Romula, živečega v tem mestu. In po tem Romulu je bil torej tudi njegov (Romulov) vnuk (in Orestov sin) imenovan Romulus Momylus. — O sorodstvenih odnošajih patricija Oresta in njegovega sina Romula, cesarja, priobčil je tudi Rih. Knabl (Mittheil. d. historischen Vereines für Steiermark 1855. VI. 159) zanimivo razpravo poleg neke rimske nagrobnice nahajajoče se v Studenicah (blizu Ptuja).

Orestes in Severinus. Omenjeno je bilo, da sta si Orestes in Severinus bila dobra prijatelja ter je kancelar rimske države apostola noriškega mnogo let jako spoštoval in častil. A kdaj in kje sta se spoznala?

Huber l. c. méni, da sta se bila Severin in Orestes seznanila osebno že v Panoniji ali v Noriku. Pač je kaj lahko mogoče, — pravi Huber — da se je Orestes, v Italijo bežeč, sešel s Seve-

rinom, bodisi v gorenji Panoniji, skozi katero je moral potovati Severin, ki je prišel od vshoda, da je došel v Norik, bodisi tu v pobrežnem Noriku samem, kjer je Severin deloval, zlasti ako rečemo, da se je Orestes zaradi večje varnosti skoz to-le provincijo napotil v Italijo. — Tako se je moglo zasnovati med možema prijateljstvo, o katerem nam svedoči tudi neki duhovnik Primenius. Eugipius namreč pripoveduje (Epist. ad Paschas. p. 5), da je pribežal Primenius k Severinu, ko je bil Orestes umorjen. Ta Primenius je bil pri Orestu, kakor veli Eugipius, jako veljaven mož in čislan, kakor da je njegov otec — „totius auctoritatis vir et velut pater eius fuisse diceretur“; pa je bežal k Severinu pač le, ker je vedel o njegovem prijateljstvu z Orestom. — Razven tega treba (veli Huber) poštovati javno službo obeh mož. Orestes se je moral iz Italije mnogostransko dogovarjati s Severinom. Saj je bil Orestes že za cesarja Nepota prav za prav vladar zapadne države rimske; a Severinus istodôbno, ne da bi menil in hotel, vendar nekako rimski namestnik v pobrežnem Noriku in v cerkvenem obziru tako rekoč papeški poslanik v tej pokrajini in vshodni Vindelaciji, kateri provinciji sta bili najbolj v nevarnosti pred Germani.

Iz belega Zagreba.

(Piše Janko Barlè.)

I.

Nikari se ne straši, prijazni čitatelj, mojega pisma! Res je taka oblika že precëj obrabljena, toda kaj je novega pod solncem? Čital si pisma že od raznih strani, tudi iz belega Zagreba. Kaj zato? Čitaj še to-le! Ménim, da je tako pisanje najprimernejše, da poročam kaj malega iz sosedne bratovske zemlje. Saj je prav in potrebno, da se poznavamo. Blizu smo si dosti, usoda nam je podobna, in bratovska ljubezen veže nas in Vas. Podajal bóm drobtinice, drobtinice pa — upam — bodo podajale verno sliko tukajšnjega duševnega življenja.

Kakšno nam bo Hrvatom novo leto? Ali se ga bomo veselili? Tam doli v „Bosni ponosni“ je pač mož, kateri se je veselil novega leta, mož, starina na književnem polju, preprosti bosenski frančiškan fra. Grga Martić. Sredi meseca prosinca je slavil petdesetletnico mašništva.

Fra. Grga (Gregor) Martić se je porodil v mali hercegovinski vasici Posušju dné 5. svečana l. 1822. Preprosti kmečki sin je bil jako nadarjen, zato so ga stariši poslali v znani bosenski samostan Kreševo, kjer je dovršil pet

latinskih šol in stopil v red sv. Frančiška. Frančiškani so bili stoletja jedina obramba vere in omike v zapuščeni Bosni in Hercegovini. Kasneje se je učil Martić marljivo v Požegi in v Zagrebu, a bogoslovje je dovršil leta 1844. v Stolnem Belemgradu. L. 1845. je opravil prvo sv. mašo.

Brez dvoma bo „Dom in Svet“ obširneje opisal življenje in književno delovanje Martičevo. Sedaj omenjam samo, da uživa sad svojega delovanja v ravno istem samostanu, kjer se je začel učiti, v zgodovinsko znamenitem samostanu Kreševu, še vedno čil in krepak na duhu in na telesu. Ob petdesetletnici njegovega posvečenja v mašnika takemu možu pač lahko želimo, da ga dobri Bog ohrani še dolgo.

Znano je, da je zagrebško gledališče mnogo premajhno; saj je sezidano tedaj, ko je bila hrvaška drama še v povojih. Pisalo se je leta in leta o novem gledališču, nabirali so se doneski, a gledališče se ni gradilo. Denarja bi še bilo, a pripraven prostor se ni mogel dobiti, da bi se vsem ustreglo. Naposled se je tudi prostor našel na vseučiliškem trgu, prav tam, kjer je bila l. 1891. razstava. Lanskega leta so začeli zidati in letos bo, kakor upajo, gleda-

lišče popolnoma dovršeno. Tako bodo imeli Hrvati novo, prostorno gledališče, katerega so si želeli že davno.

Naše gledališče je lani pod novim intendantom dr. Štefanom pl. Miletićem napredovalo prav veselo. Opera, katero so pred nekaterimi leti odpravili, prebudila se je zopet; predstavljalo se je tudi več novih iger, katere so bile napisane v novem duhu. Njihove vrednosti in koristi za hrvaško občinstvo ne preiskujem, omeniti pa moram, da se je predstavljala dné 2. prosinca t. l. prvokrat šala starega dubrovniškega pisatelja Marina Držića (1520—1580) z naslovom: „Stanac“. To je mala komedijca kakih 200 dvanajstercev, polna zdrave šale, zložena po narodno, ne pa po talijanskih vzorih. Neki stari kmet (vlah — tako so nazivali Dubrovčani kmete iz okolice) Stanac pride v mesto, da prodá nekoliko kozličev in sira. Ker ne more dobiti nikjer prenočišča, prenoči pri vodnjaku na kamenu, kjer ga najdejo trije ponočnjaki, izmed katerih mu jeden — tudi po kmečko oblečen — pripoveduje, da so ga pomladile vile. Starec veruje in se želi tudi sam pomladiti. Naprošene pustne „šeme“ pridejo kot vile, starca namažejo in obrijejo, potem ga pa pusté ondi. Hrvaško gledališče naj bi še večkrat poseglo v staro dubrovniško književnost. Omenjam tudi, da se je dné 30. prosinca predstavljala izvorna žaloigra „Ljutovit Posavski“, katero je napisal hrvaški pesnik dr. Tresić-Pavičić.

Umetniško življenje je v Zagrebu v obče oživelo, odkar prebiva v njem glasoviti slikar Dalmatinec Vlaho (Blaž) Bukovac. Največ z njegovim trudom in z njegovim navorjanjem se je odprla božične dni mala razstavnica najnovejših del hrvaških umetnikov. Začetek je res majhen, vendar niti takega nismo pričakovali. — Lahko pa se nadejamo, da bo v prihodnje veliko bolje. V pritličju akademične palače so nam podali umetniki lepo zbirko svojih slik, črtic, bakrorezov in fotografij. Prvak vsem je seveda Bukovac. Že pri razstavi njegovih portretov lanskega leta smo se čudili njegovemu čopiču, s katerim je pokazal, da je izmed najboljših portretistov v Evropi, kar so mu v obče priznali strokovnjaki. Njegove slike so tem živejše, čim dalje jih gledaš. Zdi se, da se jim res kri pretaka po žilah, in pričakuješ, da sedaj-le izpregovoré. Tudi v dveh sedaj izloženih velikih slikah: „Gundulićev san o Osmanu“, in „Dubravka v Dubrovniku“, kjer se mu je odprlo mnogo širje polje, pokazal se je Bukovac mojstra. Tehnika je dovršena, barve žive in naravne. Dubravka mi je bolj povšeči kakor „Gundulićev san“, v katerem je ves prizor precèj nejasen. Tudi ostale

Bukovčeve slike, katerih do sedaj še nismo videli, pričajo o njegovi veliki umetniški nadarjenosti. Med ostalimi umetniki omenjam še mladega Ivekovića in Tišova, katera nam še mnogo lepega obetata, in pa bakroreza Crnčića. Ta umetniška razstavnica kaže lep napredek v domačem umetniškem svetu; združila in zjediniła je hrvaške umetnike, kateri bodo z združenimi močmi še vrleje delovali nego doslej.

Slavni zbor Dimitrija Agrenjeva Slavjanskega se je oglašil tudi v Zagrebu. Priredil je štiri javne koncerte, a kar je zanimivo, jednega tudi v nadškofijskem semenišču za ondukajšnje gorenje. Razven tega je pel Slavjanskega zbor na pravoslavni božič v cerkvi celo službo božjo. Odveč bi bilo hvaliti njegovo petje, hvali ga celi glasbeni svet. Učimo se pa od njega lahko marsikaj. Kaže namreč lepoto narodnih pesmij, če so v lepi glasbeni obleki. Med hrvaškim narodom bi se dobilo mnogo pesmij, katere po starosti, lepoti in izvornosti ne bi prav nič zaostajale za ruskimi. Njegov zbor poje preprosto pesem z nepopisljivo milino in nežnostjo. Pevci res pojó, a ne kričé. Posebno cerkveno petje Slavjanskega je bilo zanimivo. Izvel je najtežje stvari z dečki dostojno, da, veličastno. Vsaki najmanjši odgovor se je pel točno in dovršeno; pesmi so se glasile sedaj kot pobožna, šepetajoča molitev, sedaj kot glas močnih orgelj, nazadnje celo kot vesele pesmice nebeških angelov. Slast je slišati Slavjanskega zbor, ko poje narodne pesmi, a še bolje poje cerkvene pesmi. Kakor čujem, sezidal je letos v Kijevu ogromno palačo, v kateri bo glasbena šola ne samo za Ruse, ampak tudi za druge slovanske narode. Gojilo se bo le slovansko petje.

Na našem slovstvenem polju ni posebnih novostij. Književniki delujejo za razne liste in književna društva, pa tudi politika odtegne književnemu delovanju mnogo vrlih sil. Knjige „Matice Hrvaške“ za leto 1894. so izšle pred kratkim: devet jih je za ude, dve sta za plačilo.

Znani hrvaški pisatelj, župnik Jožef Zorić, je pričel v podlistku dnevnika „Obzora“ priobčevati večjo povest iz hrvaškega življenja: „Žrtva materina“. V tej povesti opisuje mater, katera trpi in vse žrtvuje za svoje dete, a v tem ji pomaga brat — vzor duhovnika in domoljuba. Povest se začinja nekaj let pred letom 1848., a končala se bo z nastopom bana Mažuranića. Tu bo lep košček iz polpretekle narodne zgodovine.

Zadostuj to za danes! Drugikrat se pomenimo o drugih stvareh. Dotlej da ste mi vsi zdravi!

Književnost.

Slovenska književnost.

Slovensko-nemški slovar, izdan na troške rajnega knezoškofa ljubljanskega Antona Alojzija Wolfa. Uredil M. Pleteršnik. Prvi del. A—O. Str. 883. Cena 5 gld. 50 kr.; vezan 7 gld. — Kako smo se razveselili, ko smo zagledali prvi sešitek! Naše veselje raste z vsakim novim sešitkom. Slovar je boljši, kakor smo ga pričakovali. Poglejmo nekoliko, v čem se odlikuje.

Prva njegova vrlina je, da ima naglasna znamenja. Bralec vé, kako se naglašča beseda. To je veliko vredno ne samo za Neslovenca, ampak tudi za Slovenca.

Druga vrlina je ta, da ima silo besedij, nabranih iz raznih slovarjev, iz raznih knjig, iz raznih rokopisov, od raznih pisateljev in od raznih nabiralcev. In pri pojedinih besedah so navedeni posamni pomeni, razni pregovori, razne prazne vere.

Tretja vrlina je, da je v slovarju pri besedah zaznamovano, kje so v rabi: ali na Kranjskem, ali na Štajerskem, ali na Goriškem itd., ali pa, kateri pisatelj jih je rabil in zapisal.

Četrta vrlina je, da je ptujkam dodano, iz katerega jezika so vzete: ali iz nemščine, ali iz laščine, ali iz madjarščine, ali iz turščine, ali iz francoščine. Bralec vsaj vé, ali ima pred seboj pošteno slovenko ali pa pritepeno ptujko.

Peta vrlina je, da nam slovar kaže, kako moramo pisati kako besedo in kako ne. Poglejmo samo jedno besedo: dehor, der Ittis; navadna pisava „dihur“ napačna. Odslej bodo kritiki mahali s Pleteršnikovim slovarjem po glavah nevednih pisateljev, in ti ne bodo mogli s pridom zagovarjati svoje nevednosti.

Slovar ima veliko vrlin, vendar pa tudi nekaj nedostatkov. Drugače tudi biti ne more. Razni izpisovatelji so nabirali besede, in lahko se je prigodilo, da so pregledali katero. Naj jih nekaj omenim. Pri „brklježu“ in „burklježu“ je povedano, da ju je napisal Miklošič, ne pa, da ju je veliko let poprej omenil Metelko v svoji slovnici na str. 63. Pri besedi „dvojak, Zwitter“ je omenjen Cigale, Janežič in Miklošič, ne pa Metelko, ki jo je gotovo poprej napisal, kakor imenovani trije pisatelji; glej njegovo slovnico na str. 97.: dvojak, ein Zwitter. To pričuje, da je bil izpisovatelj Metelkove slovnice dosti površen. Da se zaznamki poleg besedij ozirajo zlasti na nekatere književne pojave, to vidi vsakdo, kdor prečita jedno stran slovarjevo.¹⁾

¹⁾ Kot zanimivost omenjamo (brez hude graje), da v slovarju ni zastopana „Slovenska kuharica“, ki jo je spisala Magdalena Pleiweis. Aspik, francoski kljunač, ragú — obara, gospod (prikuha), čokoladna pena: to so izrazi, ki jih nima slovar. Če se ježé filozofi, da se nanje

Če je že g. Pleteršnik dodal kaki besedi nekoliko neverjetno razlago, smel bi bil tudi pristaviti, da g. Škrabec razlaga „prešuštvo“ iz „brehhiusch“. (Cvetje, X. tečaj, I. zv.)

Pa to so nedostatnosti, ki ne morejo slovarju vzeti njegovih velikih vrlin. To je slovar, ki ga lahko pokažemo vsakemu Slovincu, vsakemu Slovnanu in vsakemu Neslovanu. Ni se ga nam treba sramovati. Zato bi si ga moral kupiti vsak izobražen in zaveden narodnjak, ki ljubi svoj jezik in — ima novce.

Zanimivo je brati, kar je napisal g. Pleteršnik o možéh, ki so sprejeli urejevanje slovarja in je zopet odložili. Ni čuda. Tako delo zahteva veliko učenosti, veliko časa in veliko pridnosti. Vsak pisatelj pa nima vsega tega. G. Pleteršnik je imel vse to. Če rečemo lahko, da je nemško-slovenski del našel svojega moža: Cigaleta, rečemo tudi lahko, da je slovensko-nemški del našel svojega moža: Pleteršnika. Obema urednikoma čast in slava!

F. M.

Knjige „Matice Slovenske“ za leto 1894.

Letopis Slovenske Matice za leto 1894. Uredil Anton Bartel. Založila Slovenska Matica. V Ljubljani. Natisnila „Narodna Tiskarna“. 1894. Str. 419. Cena 1 gld. 30 kr.

Letošnji Letopis ni samo obširnejši od prejšnjih drugov, temveč tudi mnogo lepši gledé na zunanjo obliko. Paznega bralca zanima tudi naslov, ki se razlikuje od prejšnjih Letopisov. — Spisov prinaša Letopis letos sedem: „Jožef Marn. Nekrolog (z Marnovo podobo.)“ Spisal Franč. Levec (I—XVIII). Ker so že drugi pisatelji podrobno opisali Marnovo življenje, zato popisuje in ocenjuje spretni kritik tu le bolj njegovo književno delovanje. Spis se deli v tri poglavja. V prvem poglavju srečaš Marna v začetku njegovega pisateljstva, dokler ga ne pokličejo v Ljubljano za Metelkovega naslednika. Drugo poglavje slika Marna kot profesorja in slovenskega književnega zgodovinarja. Učeni kritik presoja z ostrim rezilom vsak Marnov spis, zlasti glavno Marnovo delo: Jezičnik. Največjo važnost prideva razsežni studiji: Metelko v slovenskem slovstvu (Jez. IX., X., XI.), ki „bi mu že sama ohranila v naši književnosti trajen spomin“, potem razpravi: „Novice in dr. Janez Bleiweis“ in „Svitoslav in Danica“. Občujé z Bleiweisom in Jeranom „pozvedel je za marsikatero maloznane književne novice in jih otél pozabljivosti, katerih bi pozneje nobenemu drugemu ne bilo možno zaslediti.“ Nobena Marnova knjiga pa ne priča tako jasno, ko-

slovar ozira premalo, smejo se v tej reči še bolj po pravici pritoževati pridne kuharice, ki pripravljajo v potu svojega obraza to, kar život redi in pase.

liko se je učil, koliko bral, kakor „Staro-slovenski Jezičnik“. Prof. Levec méni, „da so Marnu manj znani posledki učenih razprav, ki so jih zadnjih dvajset let Jagić in drugi novejši slavisti spravili na dan.“ Temu oporeka Marn sam v istem Jezičniku (XXVI., str. 57—59). Jezičnik je sicer Marnovo glavno književno delo, ni pa jedino, zakaj spisal je še celo kôpo razprav v raznih listih. — V tretjem poglavju beremo o Marnu kot marljivem odborniku in spretnem predsedniku „Slovenske Maticé“.

„Slovarski doneski iz živega jezika narodovega.“ Priobčuje in razlaga dr. K. Štrekelj. (Str. 1—61.) Pod tem naslovom namerja dr. Štrekelj priobčevati manjše doneske za nov slovenski slovar. Te zbirke bodo obsegale samo iz živega naroda posnete besede, katere izkuša, če niso jasne, tudi razložiti gledé na njih etimologijo in upa, „da bo marsikatera opomnja prav prišla etimološkemu slovarju slovanskih jezikov.“ S to zbirko pa se prepričujemo, da tudi najnovejši slovar ne bo popoln, kar je seveda umevno, saj je jezik živ vir, ki nikdar ne usahne. Tudi v slovniškem oziru je zbirka zanimiva, n. pr. prislovni deminutiv „kmalce“ (19), „križanje“, glagolnik naznanjujoč kraj, „kuhilo“, sufiks „ilo“ pri glagolu pete vrste, listo = le isto, stopicati, radi sufiksa. V reku „po zlu iti“ pač „zlu“ ni dajalnik, ampak mestnik (str. 33) od samostalnika zlo, zla. Za ročna dela važna je beseda: námka die Masche.

„Jan Kollár.“ Napisal dr. M. Murko. (Str. 62. do 137.) V letošnjem Letopisu se nahaja samo prvi del tega spisa, namreč: Življenje, učenje in delovanje Kollárjevo. Drugo leto pride na vrsto ocena njegovih spisov. Med češkimi pisatelji so največ vplivali na ves ostali slovanski svet, tudi na nas Slovence, Dobrovský, Kollár in Šafařík. L. 1893. smo slavili Kollárjevo stoletnico.¹⁾ Da bi se Slovenci natančneje seznanili s tem imenitnim pevcem „Slávy Dcere“, sestavil je dr. Murko obširen življenjepis. Pisatelj trdi, da tako obširnega spomenika Kollár nima v nobeni drugi slovanski literaturi, „ker je imel na ves naš razvitek od tridesetih let ogromen vpliv in je razprava o Kollárju torej tudi kos naše književne in javne zgodovine“. — Skoro se bo zdel spis marsikomu preobširen, zlasti del, ki govori o jenskih učenjakih.

„Slovenske narodne vraže in prazne vere.“ Spisal I. Navratil. (Str. 138.—201.) Raziskovalec pripoveduje o mavrici, o usodnih znamenjih, o vedeževanju in kako se véde človek proti naznanjenji ali spoznani usodi. Izmed vseh doslej priobčenih odstavkov je gotovo le-ta najzanimivejši. Pisatelj zajema snov iz narodnega vira, le deloma tudi iz tiskanih spisov. Prvo svojstvo mu je na-

tančnost. Seveda s tem ne trdimo, da je vse zbral, kar se pripoveduje o kaki stvari. Ne, marveč pisatelj vé sam najbolje, da bo prav njegov spis opozoril domoljube tudi na ono, kar se ne nahaja v knjigi in s tem se bo spis izpopolnjeval. Zanimiv je tudi jezik, zakaj vsaka beseda je premišljena. Ločiti bi pa moral pisec bajila in vraže od pobožnih šeg in cerkvenih naprav, n. pr. škapulir (189) od talismana. Isto velja o črkah svetih treh kraljev.

„Protestantske postile v slovenskem prevodu.“ Spisal dr. V. Oblak. (Str. 202.—219.) Spangenbergovo postilo je jel sloveniti že Janez Weixler (l. 1561.—1562.), a je ni dokončal. S. Krelj pa je izdal leta 1567. zimski del te postile. Jurij Jurišič je nadaljeval prevod, in Janez Manlius ga je izdal l. 1578. A Kreljev in Jurišičev prevod je popravljen, morda je to storil Bohorič sam. Kreljev pravopis se je moral umakniti slabšemu Trubarjevemu. Dr. Oblak navaja izpremembe v pravopisnem in jezikovnem oziru. Zanimivo je, da hranijo slovenski protestantje na Koroškem tako stare knjige.

„Južno-avstrijske dežele za prvih let vladanja Leopolda I.“ Spisal A. Raič. (Str. 220. do 252.) — Lani nam je popisal rano umrli pisatelj razmere na Ogerskem do l. 1664. Letos nadaljuje opisujoč slavni boj pri sv. Gotthardu in za Avstrijce sramotni železno-grajski mir z njegovimi povodi. V posebnem odstavku govori o Hrvatih in Slovencih v tem času, zlasti o Miklošu in Petru Zrinskem, katerih prvi je bil madjarski pesnik, drugi pa hrvaški. Pri prvem zvemo tudi, zakaj se je priklopilo Medmurje ogerskemu kraljestvu. Za Slovence je zanimiv Leopoldov prihod na Slovensko, ki se je že večkrat opisal v zgodovinskih in leposlovnih spisih. „Slovenci in Hrvatje — tako se spis končuje — so se tedaj morali stoletja s krutim sovražnikom bojevati in meje braniti, da so se drugi narodi mogli mirno razvijati in v omiki napredovati. S tem pač zaslužijo zahvalo, in Bog daj, da bi jo skoro dobili mesto dosedanjega preziranja in zaničevanja!“

„Ustanovitev narodne šole na Slovenskem.“ Po arhivnih virih spisal Jož. Apih. (Str. 253. do 317.) — Kdor hoče prav razumeti tok časa, ki ga Apih tu slika, naj preje bere spis R. Katolika l. 1894., str. 207. — Pisatelj nam po pisanih virih objektivno predočuje dôbo med l. 1751.—1789. v šolskem oziru. A prav tu se prepričujemo, da ni vselej resničen rek: „Da se resnica prav spozná, je treba čuti dva zvoná.“ Tu je kljub temu ne zveš. Nikjer se novi šoli po Felbingerjevem načrtu niso tako upirali kakor na Kranjskem. Zakaj pač? Do te dôbe je vodila šolo le cerkev, kakor so velevali mnogi cerkveni zbori. Vlada se za šolo ni menila. Da cerkev ni mogla vsega najbolje storiti, umevamo, če pomislimo, da je treba za pouk de-

¹⁾ Glej Andrej Fékonje spis „Jan Kollár“ v „Dom in Svet“-u l. 1893., str. 337—344.

narja, ki ga od nikoder ni bilo, zlasti v onih bojevitih časih. Zato so župniki ali sami poučevali ali navadili orgljavca ali cerkvenika toliko, da je druge učil. Šola je bila sicer preprosta, a po ceni. Da ni bila tako napačna, kaže jezuitski gimnazij v Ljubljani, ki je štel po 600 dijakov. Kar prične druga sapa pihati, katero najbolj označuje stavek: „Das Schulwesen ist und bleibt ein politicum.“ Ta stavek pa sta porodili dve ideji: nevera in državna vse-mogočnost. Seveda je bilo to mnogim prikrito, zlasti ker se je pri nas ostro pazilo na versko vzgojo mladine. Le iz tega spoznavamo povod hudemu uporu. Spis še ni završen.

Govorili smo doslej le o vsebini, izpregovorimo še katero o jeziku. Dočim so pisane knjige družbe sv. Mohorja vse v jednotnem pravopisu, pustil je Letopisov urednik slobodno gibanje vsakemu pisatelju. V mestniku nahajaš za ozkimi soglasniki *u* in *i*; v množ. rodilniku *i*-sklanjatve se opuščata pravopisni *j*, torej „stvari, ljudi, neugodnosti“. Večjih napak ni najti, navedimo vendar nekatere malenkosti: Večina pisateljev piše „izrecno“ (VIII, 181, 202). Zakaj ne „izrečno“? Saj vendar pišemo „sočno, točno, večno, rečno“ itd. Večkrat beremo „gledé“ z rodilnikom (1, 204, 272) m. „gledé na“. „Život“ (71) pomenja v slovenščini vse kaj drugega, kakor „življenje“, pišimo torej „življenjepis“. Mesto „k blagu“ (73) svojih rojakov“ pravimo „k blaginji“. „Dopadati“ smo tudi že opustili (67, 84, 124), zato ne kaže mrličev vzbujati. Sedaj pišemo „čustvo“ in ne „čuvstvo“. Poprijeli smo se oblike „evangelij“ kakor „beneficij, privilegij, pedagogij, gimnazij“ (poleg „gimnazija“) in „muzej“. Ne kaže torej več pisati „evangelje“ (202), opustimo besedo „pladenj“ in recimo „plošček“ ali „krožnik“. — Deležnikov „videč“ (XV) in „umrjoč“ (XVII) se izogibljemo. Navadno pišemo „materijalno“ in „aktualno“, ne pa „materijelno“ (253) in „aktuelno“ (254). Nepravilna sta priloga „biografični“ (XII) in „fiskalično“ (253). Neznana nam je oblika „ustanovičen“ (IV) za „ustanovljen“. Pustimo „namesto da“, „zadajo“ (254) in „pitanje“, vsaj zadnja oblika še pravilna ni v pomenu: „vprašanje“. Pitati je nedovršnik, toraj ima tudi glagolnik nedovršen pomen.

Bibliografijo slovensko za l. 1893. je sestavil letos R. Perušek (318—347). Da Slovenci napredujemo, kaže štirideset izhajajočih slov. listov. — Poročilo omenja, da je imovina znašala konec l. 1893. 57.248 gld. razven dveh ustanov, namreč Jurčič-Tomšič-eve 2898 gld. in Knezove 30.541 gld. — Udov je 2530, torej 170 več nego lani. Tudi lep napredek!

V. S.

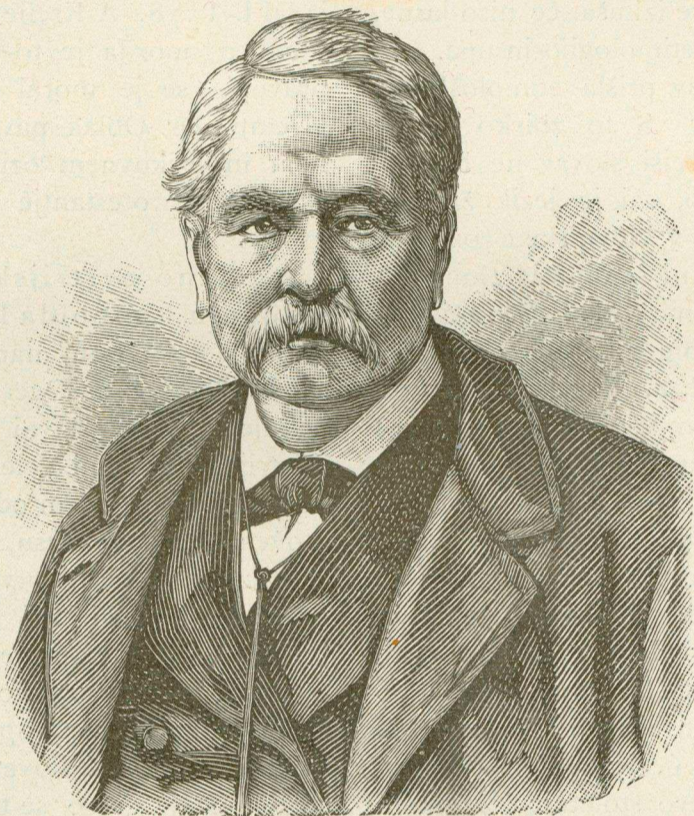
Prvi americko-slovenski koledar in kažipot za l. 1895. New York. Tisk in založba „Glas Naroda“. 8°. 160 str. — Prav ob stoletnici Vodnikove „Velike Pratique“ je zagledal beli dan prvi slovenski koledar v Ameriki. Jako lična

knjižica, ki prinaša dokaj zanimive vsebine. Za koledarskim delom sledi pesem „Rojakom za novo leto“, potem „Zgodovina Zjedinjenih držav“ in razne druge stvari, katere je treba vedeti slovenskim priseljencem v severni Ameriki.

Ign. Al. Burger, benediktinski klerik v St. Johnu, je spisal življenjepis pokojnega opata dr. B. Ločnikarja in zgodovino domače opatije sv. Ivana. Naposled je imenik slovenskih društev v Ameriki, a ne vseh. Knjigo krasé štiri slike: Krištof Kolumb, škof Baraga, opatija St. John in opat Ločnikar. — Umeva se, da so spisi v marsičem nedostatni in je jezik nepravilen, oziroma, da je mnogo tiskovnih napak. A to lahko opravi-

vičujemo s tem, da se je knjižica sestavila v jako kratkem času, v par tednih. Ker bo ta koledar poslej izhajal vsako leto, upamo, da bodo prihodnji letniki tem popolnejši.

Josip Benkovič.

Ferd. Lesseps. (Str. 31.)

Naše slike.

„Pri vaškem brivcu.“ To sliko je naslikal ogerski slikar Aleksander Bihari. Tako živahna in resnična je, da je ni treba razkladati. Jednako sliko istega umetnika: „Pred kotarskim sodnikom“ je kupil naš presvetli cesar. — Dve sliki zajčkih razvalin in načrt nekdanjega samostana pojasnjuje naš opis. Načrt na str. 119. je izdelal C. Haas. Objavil ga je l. 1872. v „Kirchenschmuck“-u. Poleg desnega južnega stolpa gré pot v Špitalič. (Konec.)

Stara pesem.

Zopet je nanesla prilika in potreba, da govorimo tukaj na platnicah o listu in njegovem ravnanju. Ko bi bilo vprašanje samo o listu, rajši bi pustili stvar v nemar; ker so pa poleg tega tudi nekatere imenitnejše stvari, izpregovorimo vendar-le besedico.

Dohajajo nam od znancev vesela poročila, da so letos z našim listom prav zadovoljni. Pravijo tudi, da so nam prijazna vsa javna glasila. Bodi Bogu hvala za to! Saj je potreba, da smo jedini vsaj v tistih delih, v katerih se kažemo kot celoten narod. Tako se trudimo vsi jednako za našo družbo sv. Mohorja, za Slovensko Matico, za Glasbeno Matico; v teh delih smo si vsi prijatelji, vsi jedini in podpiramo drug drugega. Da bi bilo tako povsodi, ali da bi vsaj moglo biti! Lahko rečemo, da nekoliko je ta jedinstvo razvidna tudi v našem listu, vsaj javno. Noben nasprotnik nas ne napada, ne: „Dom in Svet“ je postal v javnosti nekaka narodova last. Ob vsem tem smemo poudarjati, da nismo nikdar zatajili onih načel, katera zagovarjamo s prepričanjem po svojem stanu in svoji veri. — Seveda nam taka sreča ne pomaga še dovolj, ako nimamo še gmotne podpore. Pa upamo, da bo tudi za to stvar polagoma bolje, kolikor zmoremo namreč mi, maloštevilni Slovenci.

Semtertje nas res kdo pogleda zaničljivo, češ: „Dom in Svet“ je vendar-le še mlad list. Drugi nam oponašajo, da je list samo za nezrelo mladino. Tretji trdé celó, da nam je lahko z listom, saj napolnimo nekaj strani hitro in brez težave s podobami, tiskarski stroj se zavrti, in list je dovršen.

No, da je list mlad, to je menda pač boljše, kakor da bi se staral in da bi pešal. Da bi bil list samó za nezrelo mladino, temu pa odločno oporekamo. Takó govore tisti, ki mu niso prijazni — kdo vé, zakaj. List ni za nezrelo mladino, ampak je za slovenske družine, v prvi vrsti za odrastle, vsaj nekoliko omikane Slovence. Vendar pa ga urejamo tako, da se ne more izpodtikati ali pohujšati nad njim mladina, ki ga tako ali tako dobi v roke. Povedali smo že, da je v tem oziru „Dom in Svet“ nekoliko popustil prvotni namen. In popustiti smo ga morali. Ali naj izdajemo list samó — recimo — za našo srednješolsko mladino? Izkušnja nas je učila, da to ni mogoče. Morda se dá izdajati tak list za srednješolce v deveti deželi: za naše slovenske, n. pr. ljubljanske srednješolce — nikakor. — Četudi je pa list za slovenske družine, vendar se nečemo ravnati po takih drugih listih, ki ponujajo razno navlako, ki poročajo o umorih, kriminalnih pravdah, atentatih itd., tudi nečemo podajati takih slik, na katerih se s slastjo pase oko, ampak samo take stvari želimo podajati slovenskim družinam in našim razumnikom, ki jih res bla-

žijo, brez greha razveseljujejo in tudi poučujejo. Zato ima list zares nekako bolj mlado in nežno, bolj šolsko lice; to pa prav iz namena. List bodi narodu vesel in pošten družabnik, list mu bodi učitelj, nikakor ne siten in umazan krošnjar.

Ker nam mnogi naročniki pravijo (deloma grajajoč, deloma nedolžno proseč), da je list drag, omenjamo zopet in izpovedamo odkrito, da nam podobe delajo velike stroške. Ko bi list ne imel slik, smel bi biti večji, kakor je sedaj, smel bi biti cenejši, kakor je sedaj, in izdajatelju bi se gotovo boljše gmotno godilo, kakor se godi sedaj. Kdor ne izkusi, ne vé, kako težko, počasno in drago je pridobivanje in tudi tiskanje podob. Zakaj je doslej še vsak večji ilustrovani slovenski list opešal in utonil v dolgovi? Torej naj nam bodo naši prijatelji pravični!

Izdajatelj „Dom in Svet“-a si pomaga pri slikah deloma s tem, da poišče po domovini zanimivih slik, da jih deloma sam vpodobi ali fotografuje, deloma mu pomorejo nekateri domači umetniki, večino pa dá narediti spretnim umetnikom, ali pa kupi že narejene slike. Le zato, ker je natanko pregledal vse načine, po katerih se prirejajo za časnike slike, ker je iztaknil razne vire, delal račune in pridobil sotrudnikov, more list izdajati tudi tak, kakoršen je sedaj.

Da bi dandanes ne imeli Slovenci večjega lista s podobami? Pokazali bi s tem toliko duševno ubožnost, da bi nas smelo biti sram v zboru narodov. To vedó zvedenci, zato so nam pa ravno zvedeni Slovenci najbolj prijazni in dobri.

Posebno pa je jedna stvar, ki je kamen izpodtike prijateljem in neprijateljem. To stvar nam nekateri pojasnjujejo tako, kakor bi je bilo mnogo preveč, drugi pa nam zatrjujejo, da je je mnogo premalo, in pa da je ne kažemo odkrito. Oni nam kažejo nevarnost, da koga pohujšamo, ti nam izjavljajo svojo misel, da ravnamo v tej stvari če ne otroško, vsaj ozkosrčno.

Katera je vendar ta nesrečna stvar, ta čudovita „prikazen“ v našem življenju in slovstvenem delovanju:

Ta tako zanimiva in ob enem preporna stvar je — ljubezen. Kdo bi si mislil! Pisali smo že o ljubezni, tudi smo že razkladali svoje nazore o njej: vendar je treba zopet, da pojasnimo svoje ravnanje na jedno in drugo stran.

Ljubezen, o kateri se vrti to vprašanje, ni nobena druga kakor ljubezen, ki naj bi dve osebi združila v srečno vez zakonsko. Da zakonske ljubezni ne čislamo, tega nam ni očital še nihče; toda tiste ljubezni — pravijo — se ogiblujemo s svetim strahom, ki je pred zakonom. Potemtakem želé, da bi opisovali to ljubezen z vso vnemo, obširnostjo in natančnostjo, kakoršne je vredna.

Oni, ki nam tako prigovarjajo, ozirajo se na te-le razloge: 1. Ljubezen je izmed najvažnejših močij in razmer v človeškem življenju. 2. Ljubezen opevajo vsi pesniki, opisujejo pripovedovalci, povelečuje jo vse slovstvo. 3. Brez ljubezni bi bilo naše malo slovstvo prava izjema med drugimi slovstvi.

Najprej izjavljamo, da nikakor ne preziramo teh razlogov. Prav tako pa tudi izjavljamo — naj nam zato nihče ne očita ošabnosti —, da se ne udamo takemu razlogu in prigovarjanju, dokler se ne prepričamo o njem sami. Nazori o svetu in o slovstvu se ne pridobé kar jeden dan; ti nazori nastajajo in se čistijo leta in leta. Tudi nam ne omaja prepričanja par pisateljev ali kritikov. V takem vprašanju, kakor je ljubezen, odločuje trezno preišljevanje človeške narave, pregledovanje človeške zgodovine in raznih razmer, ki so bile do danes, odločuje splošno naziranje vseh narodov, tudi prvotnih, ne samo pretirano in blazirano izobraženih zapadnih narodov, in naposled, kar je najvažnejše in odločilno: v takem vprašanju nam kaže zopet pravo pot naša katoliška vera, ki nam tudi tukaj pové, kaj je pravo, kaj ne-pravo. Res je, da pojejo pesniki in pripovedujejo pripovedniki jako pogostoma in obširno o ljubezni, a nikakor ne vsi. Tudi ni nikakor s tem določen zakon, da se mora ljubezen porabljeti v poeziji kot glavna stvar. Kaj je bolj splošnega med nami slabimi ljudmi, kakor da grešimo — recimo — z besedo? Ali smemo iz tega sklepati, da moramo tako ravnati, da moramo lagati, da moramo slabo govoriti o bližnjiku?

Če to stvar preišljujemo trezno in vsestransko, razvidimo, da je resnica v sredi, kakor je sploh tudi v drugih ozirih. Če mi kdo pravi, da je treba iz slovstva čisto pregnati in iztrebiti ljubezen, vidim, da govori neprejšljeno. Imenovano ljubezen je ustanovila in uči ljudi priroda sama; potemtakem je od Stvarnika. Njen namen je, da združi dva človeka v zakon in se torej izpopolni in tudi utrdi kot zakonska ljubezen. Zakonska ljubezen je torej ona vez, katero pripravlja in namerja priroda, katero posvečuje krščanski zakon in ki je prav zato zares izmed najlepših in najvažnejših pojavov v človeški naravi. Zakonska zveza daje tej ljubezni pravo obliko, mero in srečo. Zato je predzakonska ljubezen opravičena in prirodna toliko, kolikor pripravlja dva človeka za zakon. Če pa ne pripravlja za zakon, ampak je slepa in brez namena, ni opravičena, ni prava, marveč je grešna.

Tako pravi pamet in tako mislijo vsi narodi. Tudi naša katoliška vera in cerkev nas uči tako. Sprejela je „zaroko“ za ta namen, da se bodoča mož in žena pripravljata za imenitni stan. Kako bi pa mogla dva zaročenca srečno skleniti se za celo življenje, ko bi se ne ljubila? — Kar je pa ustanovil Stvarnik, kar

potrjuje in posvečuje naša sveta vera, to ne more biti nedovoljeno tudi v pesništvu, zatorej smé o njej govoriti in jo opisovati pesnik in pisatelj, kakor smé pisati o drugih poštenih in važnih stvareh.

Celó poudarjati smé pisatelj, da je potrebna med dvema bodočima zakonskima ta ljubezen, ki je podlaga zakonske sreče. Ker se tolikokrat sklepajo zakoni ali zaradi denarja, ali zaradi častilakomnosti, ali zaradi trmoglavosti starišev ali varihov, zato jih je tudi mnogo nesrečnih, in so res nekak „jarem“.

A — tako lahka in brez izpodtike ni ta stvar, kakor bi si človek mislil in sklepal iz omenjenih razlogov. Ljubezen je sama na sebi slepa moč, kakoršne so tudi druge prirodne človeške moči. Zato potegne človeka lahko na desno ali na levo, na dobro ali na slabo stran. Človek je tudi npravno bitje in vé — saj ima vest —, da nekaterih stvari smé želeti, ker so dobre, drugih pa ne, ker niso dobre in ne dovoljene. In prav v ljubezni je velika nevarnost, da ne udari na levo ali na slabo stran, da se ne izneveri svojemu namenu, kakor se izneveri tudi žeja svojemu namenu, ko sili pijačo v pijačo in zopet v pijačo. Res je priroda sama mati ljubezni, toda priroda sama ji je določila toliko mej in ji postavila toliko varihov, da ni nobena razmera v človeškem življenju rahlejša in krhkejša, kakor uprav ta.

Prya meja je ta — kakor smo že povedali —, da naj vodi le do zakonske zveze. Če nima tega namena, je nedovoljena in grešna, in kot tako jo mora slikati tudi pisatelj.

Druga meja je v starosti. Kar je za odrastle, ni vse za otroke. Ljubezen je razmera med odrastlimi in umnimi ljudmi, ki se zavedajo svojega namena, ki vedó, kakšne dolžnosti ima človek v družbi. Koliko nesreče, koliko zla tlači naše družine, ker mladi ljudje nečejo poznati teh mej!

Tretja meja je v stanovih, poklicu in družinskih razmerah, v katerih človek vzraste. Pomisliti treba, da nismo sami iz sebe, ampak smo zapleteni v različne zveze: s stariši, sorodniki, dobrotniki, z imetjem itd.; ozirati se treba tudi na te razmere, ako kdo hoče živeti srečno.

Tako bi se dale navesti še druge meje, kakoršne so vsakomur znane več ali manj. Nikakor ni napačno, ampak jako potrebno pisatelju, da se ozira na vse te meje in da ne uči svojih čitateljev razbrzdanosti.

Pa tudi, če je ljubezen popolnoma poštena in prava, če ima najboljši namen in tli v dveh plemenitih srcih, tudi tedaj je ta božja stvar tako rahla in občutna, da se prav v tem oziru kaže pisateljeva izobraženost, prava olika srca in tankočutnost, ako piše dostojno in zdržno o ljubezni, nasproti pa surovost, neolikanost in pohotnost, ako piše mamljivo, slastno, opolzlo.

(Dalje.)

